

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Rev. Patr. Joannis Laurentii Berti, Ord. Eremit. S.
Augustini, Theologia Historico-Dogmatico-Scholastica,
Seu Libri, De Theologicis Disciplinis**

Berti, Giovanni Lorenzo

Monachii [u.a.], 1749

De Theologicis Disciplinis Liber Undecimus, In quo de rebus
aspectabilibus, earumque productione atque ætate, quid Candidatis
nostris tenendum sit aperitur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83642](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83642)

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER UNDECIMUS,

*In quo de rebus aspectabilibus, earumque productione atque
etate, quid Candidatis nostris tenendum sit aperitur.*

De rebus
aspectabili-
bus, earum
productio-
ne, & etate

DOSTEA QUAM disputatio instituta est de productione, potestate, ac ministeriis Spirituum, contemplanda nobis occurrit rerum corporaliū digesta moles, sive mundus iste spectabilis. Hunc quidem, Auctore Eccl. iii. 11, tradidit Deus disputationi eorum, qui Dei opera non inveniunt; atque ideo plura commentum sunt de anima, vel spiritu materiam universam pervadente, in eaque exercente vim plasticam, permulta de mundi aut

sphaerica aut indefinita extensione, complura de systemate, atque de fluido, vel denso calorum corpore: in quibus convenire nequeunt Plato, Pythagoras, Aristoteles, Ptolomæus, Copernicus, Cartesius, cæterique duces Philosophorum. Nos vero, his brevi expositis, aut penitus prætermisissis, animadvertentes quod sacra proponunt litera, unum esse altissimum Creatorem omnium, præterire, atque advenire mortalium generationes, & cuncta demum tempora transitura, contenti erimus pauca tradere de Mundi creatione atque interitu; ne Divina tractantes de fluxis incertisque nimium solliciti videamur.

CAPUT I.

Historiam Creationis ex libris Moysis, non ex Ethnicorum fabulis esse deducendam.

SUMMARIUM.

1. Status quaestionis.
2. 3. & 4. Probatur, narrationem Mosaicam de mundi primordiis esse cæteris omnibus præferendam.

à num. 5. usque ad 9. Solvuntur objectiones.

ILUD tantum in quaestionem hoc loco vertimus, utrum servatis regulis Criticis, perlectisque variis Aegyptiorum, Chaldaeorum, Græcorumque Historiis, ubi plura de Mortalium origine, vetustate regnorum, temporumque di-

R. P. Berti Theol. Tom. II.

tributione narrantur, Historiam, & Chronotaxim Mosaicam amplectamur, an profanam potius, vel sæcularem; nam an libri Moysis Divinam habeant auctoritatem, & sint Deo afflante conscripti, differendum est alibi.

Hh a

Pro-

2.
Propositio.
ex narratio-
ne Mosaica.

Probatur 1.

PROPOSITIO. Disputantibus de mundi, aliarumque rerum primordiis Mosaica narratio est cæteris omnibus præferenda.

Dum quæritur de rebus ab ætate nostra remotissimis, iis Auctoribus major fides debetur, qui sunt cæteris antiquiores, omnesque veritatis notas præferunt. Ac talem esse Moysen comprobatur veritas eliquatissima. Hujus antiquitas principio deprehenditur, quod nulla gens sit vetustior Hebræa, quemadmodum vel ipsa lingua demonstrat, parens, & genitrix cæterarum. Atque inter gentis hujus Scriptores nullus superest ipso Moysæ antiquior, aut clarior. Verum prætermissa nunc Origine Gentis, Moysen Historicis omnibus antecessisse probant Clemens Alexandrinus in 1. Stromateon, S. Cyrillus adversus Julianum, & in perpolito Opere demonstrat. Evangelicæ Prop. iv. doctissimus Abrincensis Episcopus: idque nos sequentibus argumentis ducti affirmamus. I. Diodorus diligentissimus rerum antiquarum scrutator ait Moysen primum omnium populis persuasisse, ut legibus scriptis uterentur: de quo Diodori testimonio vide memorato libro primo S. Cyrillum. Eupolemus & Artabanus tradunt fuisse Moysen literarum inventorem, & Mercurium illum, quem apud Græcos omnes Latinosque Scriptores constat literas gentem Aegyptiam docuisse. Hoc tamen de prima literarum inventionem ego minime assentior, quamquam literas hunc habuisse auctorem vulgaris sit Nostratum, & Hebræorum opinio, ut affirmat Ludovicus Vives Com. in cap. 39. lib. xviii. de Civit. D. & P. Hæte in Prolegomenis ad Bibliam Maximam. Institutorem tamen illum dicimus, ut Cadmum apud Phœnices, quod scribendi artem coluerit, exornaverit, omniumque mortalium primus in ejus exercitatione claruerit. Vide quæ de Moysæ scripserunt apud Josippum in priori libro contra Apionem Manethos Aegyptius, & Hermippus viri circa omnem historiam diligentissimi. II. Ipse Apion Grammaticus in iv. Aegyptiarum Historiarum libro fatetur Moysen fuisse synchronum Inacho Argivo. Ex rebus autem Græcis sunt antiquiores Argolicæ, quæ originem ducunt ab Inacho, ut docet Dionysius Halicarnassæus de Temporibus: Argolicæ autem recentiores sunt Atticæ quatuor saltem generationibus; & hæc novem Arcadicas præcesserunt. Cadmum quoque græcarum literarum institutorem Thebas adventasse tempore

Lyncæi, & septima post Moysen generatione, probat S. Clemens Alexandrinus. Vetustior est ergo Moysæ Scriptoribus omnibus, quos proferre potest Græcia mendax & loquentissima, fuitque cum nondum ipsa Grammatices nosceret elementa. III. Nullum Scriptorum, quos superstite fama celebramus præcessisse Moysæ ætatem ex eorum chronologia facile comprobatur. Herodotus historiæ parens, ut in 1. de Legibus appellatur à Tullio, vixit sub Xerse, & natus est Octennio post pugnam Marathoniam, quæ contigit anno 1. Olympiadis LXXII. Hunc subsecuti sunt Thucydides, qui floruit tempore belli Peloponnesiaci, excitatus ad condendam historiam æmulatione Herodoti; Xenophon, quem floruisse Olymp. xciv. scribit Laertius; proximus huic Anaximander Milesius, alique posteriores. Inter Aegyptios antiquissimus est Berosus, quem ita dici placet Scaligero & Vossio, quasi Osæ filium: & hunc natum biennio ante obitum Alexandri, librosque suos, quibus Chaldaica defloravit, obtulisse Antiocho Osæ filio Antiochi Soteris, demonstrat citatus Vossius lib. 1. de Histor. Græcis cap. xiiii. Post Berosum digessit Aegyptiorum tempora Manethos Sebenita hortante Ptolomæo Philadelpho, eaque perduxit ad Darium Codomannum, quem Alexander Macedo debellavit. Ex quo primum Julius Africanus temporibus Severi Imperatoris, postea Eusebius sub Constantino celebres Dynastias exscripserunt. Horum etiam scripta edita ab Anno Viterbiensi spuria & supposititia esse, recte animadvertit Possevinus lib. 1. Biblioth. Select. eaque Eruditi omnes tanquam commenta fluxæ fidei rejiciunt. Theodotus, qui memoriæ tradidit res Phœnicum est ætatis incertæ; sed meminit suis in libris Judæorum, ut constat ex libro 1. Josephi contra Apionem. Historiam Romanam primus omnium soluta oratione scripsit Fabius Pictor, dictus à Livio lib. 11. *longe antiquissimus auctor*. Neque poetae sunt Hebræorum legislatores seniores. Homerum Suidas ex Porphyrio refert vixisse ante primam Olympiadem annis cxxx. Orpheus Linum paullo antecessit, Linus Herculem, Hercules, si credimus Tatiano, unius hominis ætate bellum Trojanum antevertit; sunt cæteri omnes juniores. Nullus ergo ante Moysen Historias aut edidit, aut incrustavit.

Præterea, ut fruamur assiduis vigiliis, & summa eruditione Danielis Huetii; is demonstrat, ex libris Moysæ Priscorum omnium doctrinam promanasse. Sanchoniathonem de rerum principiis, &

3.
Probatur 2.
ex Daniele
Huetio.

& mundi origine ex Taauto, scilicet Moyse narrationem hausisse; illum vero esse Trojanis temporibus longe vetustiorum: Homerum sexcenta narrare ex Moyse deprompta: Thaletem lucem posterio-rem tenebris, & aquam principium rerum corporearum statuisset ex Theologiae Moysis rudimentis: Pythagoram Hebraeis præceptoribus usum, hominem ad Dei imaginem conditum definire, & prohibere esum morticinorum: Platonem pariter, & reliquos Philosophorum sectas ex Judæorum doctrina manasse, quomodo apud Clem. Alex. in v. Stromatum ostendit Aristobulus Judæus: Manethonem tradere Israelitici populi historiam à Moyse conscriptam, quamquam fabulis pluribus infuscatam, hinc cæteros Scriptores singulos, corruptis ab Ethnicis fontibus, ebibisse: Moysem denique esse Mercurium, Osiridem, Bacchum, Serapidem, & quidquid Divinum Gentilium Theologia comminiscitur. Verum an talis revera sit antiquitas Sanchoniathonis, quem constat meminisse temporis conditæ Tyri, extructæ anno septuagesimo sexto ante cladem Trojanam: atque an Dii omnes in unam Moyse Personam sint referendi, ad præfens non attinet institutum. At de Moyse antiquitate otiosum erit verba plura prodigere.

4. Ingenii autem Scriptoris notas in
Probatur 3. Moyse promptum & facillimum erit deprehendere. Has inter occurrit stylus non fucatus verborumque pigmento illitus, neque fimbriis luxuriantis orationis, & peregrino habitu incedens; sed simplex, gravis, necnon primigeniæ linguæ phrasi, sententiis, nativisque idiotismis confertus. Accedit humilitas, qua de se loquitur ubique demisse, narrans obscuram de domo Levi generationem suam, fugam ex Ægypto, murmurationem adversus se populorum, atque pœnam immisæ sibi mortis extra terram Chanaan, quoniam prævaricatus fuerat in Cades ad Aquas contradictionis. Non simulatum, nec fallacem ejus animum; sed sincerum rectumque, præfert aperta rerum gestarum narratio, criminis quoque patrati ab Aaron, cum vitulum aureum conflavit magno populi sacrilegio obsecutus: tametsi erat ille Pontificali honore condecoratus, & genitus eodem semine ac utero. Nec Mariæ forori pepercit, ipsius murmur, & elephantiasin, molestum, foedissimumque morbi genus, commemorando. Complectitur autem Historia Moysis res majorum traditione confirmatas, peractas coram ingenti multitudine, coram Pha-

raone & Optimatibus Ægypti, adversus hos, aliorumque Regnorum potentes, strenuosque proceres; qui fictas in gentis suæ dedecus fabulas in ore hominum vagari non permisissent. Quod ubi florescente jam Hebræorum Republica, aut post excidium Hierosolymitanum dispersa aliqui tentaverunt, fuerunt momenti invictissimis refutati. Tradunt insuper Moysis scripta omnium vetustissimarum Religionum integerrimam castissimamque, unius Dei cultum, idolorum contemptum, leges regendis populis percommodas, & reliquarum inviolatum exemplar, sanctissima ad officia virtutum monita, incitamenta majorum, scelerumque debitam pœnam, & definiendarum causarum aut puniendorum maleficiorum judicialia sine asperitate arbitrioque præcepta. Atque hæc illius veritatis, quæ non est à probitate & sanctitate divulsa, veritatis nempe nulla caligine erroris conspersæ monumenta sunt invictissima. Prætereundum non est librorum Moysis auctoritatem etiam Divinis miraculis elucescere; atque prætermisissis aliis, hoc uno, quod tanta cura asservati inter Hebræorum clades, exilia, captivitates, & urbium ac templorum incendia ad nos usque pervenerint, asservatisque per orbem terrarum exemplaribus populorum omnium lingua translatis, concordia mirabili muniantur. Quæ si non videntur optimi Historici notæ; me fugit quanam auxilia ad veritatis confirmationem possimus asciscere. Igitur nullum invenire possumus Generationis mundi Scriptorem præferendum Moyse, sive spectata hujus antiquitate, sive expensis notis Criticis veritatis: quod erat probandum.

CONTRARIÆ ARGUMENTATIONIS REFUTATIO.

Moysem non esse antiquiorem cæteris
Scriptoribus evincitur primo ex vetu-
stissima Ægyptiorum origine, quæ He-
bræorum nativitati multis annorum mil-
libus antecessit: quomodo vel è solis
Dynastiis à Julio Africano, & Eusebio
conscriptis poterit quisque conjicere.
Deinde ex libris Mercurii Trismegisti,
quos supposititios censent equidem mor-
rosi Critici, sed veteres Patres adver-
sus Gentēs sapennumero laudant: quo-
rum Auctor pluribus ante Moysem sæculis
creditur floruisse. Ulterius legimus
Act. vii. 22. ipsum Moysem eruditum
fuisse *omni sapientia Ægyptiorum*: imo
Philo libro 1. de ejus vita, etiam Græ-
ciæ doctissimos ait fuisse ad pueri infi-
tutio-

tutionem accersitos. Mercurii columnas antiquissimorum temporum historiis inscriptas etiam Eusebius & Georgius Syncellus commemorant. Demum in Chronico ejusdem Eusebii legitur Moysen vixisse aetate Cecropis, ideoque tercentis ferme annis post Inachum. Non est ergo Historia Moysis tanti ob meritum antiquitatis facienda.

6.
Obiectio 2.

Expers quoque est notarum, unde veritas elucescit. In sola enim Geneleos historia, (nam de ceteris libris disceptare nostra non refert) Auctor à mendaciis non temperat. Narrat cap. IV. 17. Cainum civitatem Henoch edificasse, cum vix quatuor homines viverent. In xxxvi. capite v. 31. meminit Regum Israel, quorum primus fuit Saul inunctus circa annum 2909. & cap. xi. 1. 6. mentionem facit Chananæorum, qui suo tempore nondum erant exterminati, tanquam populorum vix memoria superstium. Joseph etiam Gen. xl. 15. ait sublatum se de terra Hebræorum; quando scilicet Chananæa nondum terra Hebræorum poterat appellari, vix una, vel altera familia Hebræa inter Chananæos commorante. Libros præterea legis Mosaicæ ab Antiocho concrematos & conscissos, habetur in I. Macchabæorum cap. I. 59. Ergo qui nomine Moysis circumferuntur spurii sunt, & spongia à mendaciunculis abstergerendi. Accedunt argumenta Manichæorum, quæ probant librum Genesis auctore Diabolo editum esse, cum innumera horrendaque scelera celebret, ut Loth cum filiabus concubitus, Judæ cum Thamar, Jacobi cum germanis sororibus, Abrahæ simul cum uxore & cum pellice, aliæque plura apud Faustum. Ex quibus confectarium est, Scriptorem Historiæ Geneleos neque esse perantiquum, neque veracem, neque probum ac bene moratum.

7.
Responsio
contra Aegyptios.

Resp. mendacissimam esse vanitatem Aegyptiorum, tanta annorum millia in supputatione ævi sui numerantium. *In quibus enim libris istum numerum collegerunt, qui non multum ante annorum duo millia literas magistra Iside didicerunt? Non enim parvus est in historia Varro, qui hoc prodidit, quod à literarum etiam Divinarum veritate non dissonat.* Hæc Augustinus lib. xviii. de Civit. Dei cap. 40. Fuerunt autem Aegyptiorum anni quatuor duntaxat mensium, & dynastiæ collaterales, & implicitæ: quod ostendam inferius. Quare conciliari potest ipsa Aegyptiorum historia cum Sacra; & Mercurii Trismegisti antiquitas ad posteriora tem-

pora coarctari. Vetustissimum Mercurium Hueticus credidit ipsum Moysen: nos cultum hoc nomine à posteris Chami arbitramur Jubal patrem *cæmentium cithara & organo*, de quo IV. Gen. 21. Mercurii opera alibi ostendimus esse supposita: neque auctoritati Patrum minimum derogatur; quoniam cum veteres crederent Mercurium literas primo invenisse, Aegyptii Scriptores vetustissimi Mercurii titulo Commentaria omnia inscribent, eique Sapientiæ suæ consecrabant inventa, auctore in capite I. de Mysteriis Aegyptiorum Jamblico. Divinare propterea non possumus, à quo edita sint Mercurii opera à Clemente Alexandrino, aliisque laudata; nec tamen Pœmandrem tenemur agnoscere ut germanum Mercurii factum. In hoc enim libro exponitur mundi genesis ut refertur à Moysè: unde hujus Cosmopœja Mercurii auctoritate nequit convelli. Mercurii columnas vel Sethi nepotes inciderunt, quomodo Josephus scribit in I. Antiq. cap. 3. vel nepotes Misraim, vel Aegyptii posteriores, qui in pretio leges Moysis habuerunt, quem etiam Osiridem hujus nominis tertium possumus cum doctis viris existimare. At vel genealogiam Patriarcharum, vel Hebræorum leges exhibuerint, fuerunt Mosaicis literis consentientes. Institutum Moysen omni sapientiæ Aegyptiorum, sive fuerint scientiæ Astronomicæ literis hieroglyphicis traditæ, sive aliæ etiam illuc à Joseph filio Jacob translatae, neminem fugit: at in Aegyptiis nullam sapientiam fuisse contendimus hebraica antiquiorem, à Moysè ad hæc usque tempora custoditam. Philo autem Judæus Patriæ potius, quam Hebræorum honori consulit; & quidem male, quoniam ante septem Græciæ Sapientes, ac primam Judæorum captivitatem, nulla apud Græcos extitit Philosophia. Cecropi etiam Augustinus lib. xviii. de Civit. Dei cap. xi. supparem facit Moysen: atque hac in parte Chronicon Eusebii probat Scaliger, damnat antiquiæ Georgius Syncellus; nil autem prohibet, ut asseramus plures extitisse hujus nominis, præsertim cum aliqui scripserint à Cecrope primum bovem fuisse immolatum, & illum libro victimas abdicasse testetur in Archadicis Pausanias.

- Neque vero sunt in Genesi mendacia, quæ digna sint ut litura tollantur. Quomodo Cain unam, & plures etiam potuerit condere civitatem, demonstrat in xv. de Civit. Dei cap. viii. Ecclesiæ Sol Augustinus. Primorum quippe
ho.

8.
Responsio
ad menda in
Genesi.

hominum vita tam longa fuit, ut unius hominis filii possent etiam urbes amplissimas constituere: neque Henoch fuit unicus Caini filius, sed ille, à quo magna ipsius & celebrior posteritas sata fuit. Refert in hunc Augustini locum Vives fuisse memoria patrum in Hispania haud exiguum vicum, cujus omnes incolæ erant à sene quodam adhuc vivente progeniti. Narrat Bruffonius Hist. Ital. lib. 36. Pinem inventa insula ad Australem plagam spatio annorum viginti sexaginta filiorum suorum junxisse connubia, natosque ante obitum è femore suo numerasse 1789. cum ipse nondum expleisset annum ætatis octogesimum. In Gen cap. 36. Reges Israel Moyles futuros prævidit, quod sibi fuisse à Deo revelatum liquet ex xvii. Deuteronomii 14. Duodecimo autem cap. v. 6. ait Chananæos in ea terra sedem fixisse, quando illuc appulit Abraham: id autem est verum, etiamsi scribente Moyse nondum fuissent expulsi. Sublatum se inquit Joseph de terra Hebræorum, ea videlicet, ubi posteri Abraham, & familia Jacob propinquis gentibus notissima commorabantur; & quodam possessionis jure fixerant domicilia. Ab Antiocho non omnes libros legis fuisse confiscos, sed publicos, & qui ad manus militum pervenerunt, constat ex eodem libro Machabaico cap. 111. 48. & cap. xii. 9. Manichæorum argumenta diluuntur, ubi de lege veteri disputabitur; nunc enim satis est, si ad ea, quæ facta videntur cum probro atque dedecore, respondeamus cum Augustino libro xxii. contra Faustum cap. 45. *Narrata ista sunt, non laudata.*

Quoniam plura hoc loco de Hebræorum antiquitate dicta sunt, addam pau-

ca de ipso nomine; cujus explicatio deservit diluendo alteri argumento adversus Pentatheuci veracitatem; quamvis de priori tantum libro instituta sit disputatio. Itaque Hebræos aliqui dictos putant ab Heber filio Sale, ac pronepotæ Semi, nonnulli ab Abraham, quidam ab עבר *Heber*, quod est *ultra*. Tenet priorem sententiam S. Pater lib. xvi. de Civit. Dei cap. xi. alteram lib. i. de Consensu Evangelistarum cap. 14. postremam q. 29. in Genesim. Et hæc quidem videtur probabilior, cum Abraham omnium primus Gen. xiv. 13. sit appellatus Hebræus quoniam profectus erat trans Euphratem. Idem est ergo Hebræus, ac *Transfluvialis*, sive, qui venit ultra fluvium. At particula עבר *Heber*, significat tractum, qui fluvio abluatur, sive ceterior sit, sive ulterior, ut observarunt Paghinus, Buxtorfius, Junius, Glassius, & alii: eademque vis est græcæ præpositionis *πρὸς*. Nam Eisaïa ix. dicitur Galilæa עבר הירדן *trans Jordanem*: & tamen habita ratione Judææ est utraque Galilæa cis Jordanem. Et Joannis i. 28. Bethania dicitur *πρὸς τοῦ Ἰορδάνου, trans Jordanem*: licet & hæc sit citra flumen: quod antiqui Græci non animadvertentes pro Bethania *Bethabaram* posuere. His exemplis refelluntur qui conantur probare Moysem non esse Auctorem Pentatheuci, quoniam Deuteron. i. legitur: *Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israel* עבר הירדן *Trans Jordanem*, & ipse nunquam Jordanem pertransiit. Hoc enim loco denotat עבר *citeriora*. Satis de Historia Moylis: jam ad instituta pergamus.

9. Unde Hebraei dicti.

CAPUT II.

De acuta & ingeniosa sententia Augustini exponentis dies Geneseos per varias Angelorum perceptiones.

SUMMARIUM.

1. Status questionis.

2 & 3. Probatur, non esse audiendos, qui carpunt Augustinianam de simultanea creatione sententiam.

I. Juxta S. Aug. sex dies Geneseos distinguuntur per diversas cognitiones SS. Angelorum,

à num. 4. usque ad 9. Propugnatur, eandem Augustinianam de simultanea creatione

ERGO Moyles Mundi creationem spatio sex dierum perfectam fuisse in sua Historia testatur; ita ut primo die Deus condiderit lucem, in altero firmamentum, & cælum, in tertio

sententiam esse verè probabilem, imò propè certam.

10. Affirmatur, non debere Augustinianos sententiam præcedenti oppositam tanquam aperte falsam refellere

à num. 11. usque ad 23. enervantur oppositiones.

terram, maria, & genus omne stirpium ac plantarum, in quarto solem, lunam & sidera, in proximo volucres, & reptilia, in sexto jumenta, & præstantissimum animal hominem: in septimo de-

niq̄ue ab omni opere requieverit. Quos dies naturales esse, & spatium 24. horarum percurrentes, sentit major numerus & Patrum, & Theologorum, & Interpretum. At Augustinus, qui data opera in eorum inquisitionem mentem omnem intendit, distinguendos putat per diversas cognitiones Angelorum Sanctorum, modo explicato in libro superiori cap. VIII. & IX. Atque Augustinianam sententiam nonnulli quidem, quasi erroneam & cum scriptis à Moysè aperte pugnantem damnarunt, ut Molina, Cornelius à Lapide, Arriaga, & Moraines; alii digna Augustino reverentia tanquam minus probabilem suo reliquerunt auctori, ut Estius, Natalis Alex. & alii juniores Thomistæ: non pauci etiam pro illa, tanquam pro aris focusque decertant, quorum nonnullos sum paullo post laudaturus. Mihi quidem non videtur necessarium pro ea tanta cum perveracia pugnare, quum ipse Augustinus aliam oppositam defendi posse concedat, cum de Gen. ad lit. lib. IV. cap. 28. tum de Civit. Dei lib. XI. cap. 7. ubi tanquam probabile assertum præmittit, lucem, qua sine sole peracti sunt tres dies primi, fortassis fuisse lucem corpoream, unde postmodum ipse sol fuit accensus. Operæ ergo pretium me arbitror facturum esse, si ut Augustini discipulus illatam ei calumniam depulero; posthac argumentationes sententiæ suæ communero animadversionibus meis, qualescunque illæ demum futuræ sint: & denique verum absque studio partium iudicium de sententia contraria pronunciaro. Itaque sit.

2. PROPOSITIO I. Audaciæ potius & sententiæ vitio, quam doctrinæ laude debent notari, qui maledico dente carpunt Augustinianam de simultanea creatione sententiam.

Duplici argumento hæc assertio fulcitur. I. Mira est eloquiorum Divinorum profunditas, & qui eam humano ingenii acumine non attingunt, si falsitatis arguant aliorum interpretationem, eorum maxime, quibus & perspicaciorum intelligentiam Divinitus credimus fuisse concessam, & magnam Ecclesia tribuit auctoritatem; atque huic præferunt planiorem, sibi que de cognita veritate mirifice plaudunt, sunt hi singulariter fastidiosi & inflati. Augustinianam sex dierum expositionem Molina, Arriaga, alique perpauca falsam, erroneam, & hæresim proximam appellant, oppositamque literæ, ut ipsis videtur, conformiorem unice veram ac probabilem arbitrantur: quamquam

Augustinus vestigationis acumine cautus, in Ecclesiasticis laboribus operosus, Doctorum præminentissimus, columna & firmamentum veritatis; Augustinus, qui in exponendis sacris Scripturis omnes excessit, qui post Apostolos dispensandi Verbi Dei primus refulsit gratia, qui in elucidandis quæstionibus omnes Doctores excellit (hæc enim de Augustino alii Patres posteriores affirmant, his eundem characteribus exornant) propriam sententiam acute formaverit, accuratè expenderit, pluribus in locis examinaverit. Igitur in his, qui atro dente doctorem præstantissimum momorderunt, non specimen apparet eruditionis, non æqua altissimarum literarum ponderatio, non propriæ mentis libramentum; sed fidentia, inflatio; & inconsulta temeritas. Ipse Augustinus adversus futuros obtrectatores hanc sibi paravit apologiam in XII. Confess. cap. 25. *Ilud* (inquit) *quod contendunt non hoc sensisse Moysen, quod ego dico, sed quod ipsi dicunt, nolo, non uno: quia & si ita est, tamen ista temeritas non scientia, sed audaciæ est, nec visus, sed typhus eam peperit.* Ideo & Augustini, & aliorum Patrum expositio tanti est à temperato Theologo faciendæ; ut ipsa veritas in concordia sententiarum viriliter defendatur, in discrepantia autem humiliter investigetur.

Deinde inconsulte opponitur censoria severitatis notatio alicui doctrinæ, quam alii vel sequuntur, vel plurimum commendant, vel nulla animadversione castigandam esse concedunt. Talem esse Augustini super Genesim expositionem nemo unus ignorat. Eandem jam tradiderat lib. 6. Stromatum S. Clemens Alexandrinus, & ab ea non abhorruisse Athanasium observat lib. 1. de opere sex dierum cap. v. Peravius. It in eandem manibus pedibusque Isidorus lib. 1. de Summo Bono cap. 8. Cassiodorus generis nobilitate, literisque clarissimus in 1. Divinarum Institutionum cap. 22. Junilius Africanus in aureo super Genesim libello. Contendit Fridericus Gavardi quæst. 1. in Hexam. art. x. neque ab illa recedere Ambrosium lib. 1. in Hexam. cap. 3. & Magnum Gregorium lib. xxxii. Moral. cap. 10. Neque alii Patres, qui sex dies distinctos numeraverunt, illico censendi sunt Augustino adversari, nisi hanc dierum distinctionem repetant ex temporum intercapedine; quod faciunt revera plures: sed Augustinus de Genesi aggressus est peculiarem disquisitionem, quam Xistus Senensis lib. IV. Biblioth. S.

3.
Probatur 2.

tam

tam sublimem & eruditam esse iudicat, ut neque ante, neque post Augustini tempora talis unquam prodierit. Sunt autem in aliqua definienda questione ii Patres præponendi, qui, ut eam assequerentur, vim suam, nervosque omnes adhibuerunt. Quid vero de hac sententia Magistri ac Duces Scholasticorum? Albertus Magnus 1. p. q. xii. art. 6. *Videtur*, inquit, *Augustino consentiendum*. S. Thomas in 2. sentent. dist. xii. q. 1. art. 2. expositionem Augustini appellat *subtiliorem*; ait *magis ab irrisione infidelium scripturas defendere*: addit hæc plane verba: *Opinio Augustini mihi placet*. Atque in Summa p. 1. q. 58. art. 6. admittit in Angelis cognitionem vespertinam & matutinam, per quam S. P. sex dies Geneseos exposuit, illo & sequenti articulo egregie de hac re disputando. Quamquam q. lxxiv. art. 2. ut *neutri sententia præiudicetur*, utriusque rationibus respondendum existimavit. In quo & se Augustinianum probavit, & cæteris Theologis præclarum reverentiæ exhibuit erga omnes Patres exemplum. Eundem imitatus est Aggidius Romanus in Hexamer. 1. p. cap. 26. & Cajetanus cap. 1. in Gen. Ex recentioribus in partes Augustini accesserunt permulti, Franciscus Macedo, Cardinalis Norisius, Ludovicus de Angelis, Hyacinthus Tonti, Emmanuel de la Cerda, Carolus Moreau, & alii apud Macedo 2. tom. Collat. col. vi. diff. 2. Disputavit in Academia Patavina non semel pro Augustiniana sententia notissimus P. Serry. Mitto Dionysium Carthusianum, Procopium, Philonem Judæum, aliosque complures. Nam satis liquet ex dictis sententiam Augustini clarissimos habere patronos, propugnatores acerrimos, atque ex omni classe Sanctorum Patrum, Sacrorum Interpretum, Scholasticorum Theologorum eximios laudatores: esse denique ranam in solem coaxantem, & corvum crocitantem prope Jovem, quisquis magni Augustini sententiam in circulis vellicat, & sugillat.

4. PROPOSITIO II. Augustini de simultanea creatione sententia non solum ab omni animadversione immunis est, verum etiam probabilis & prope certa.

Probatur. Multa Augustiniani huc argumenta congefferunt: sed notiora proferam; & ea (quod pollicitus sum) notulis meis collustrabo. Sic I. Postquam Moyses rerum aspectabilium creationem sex diebus peractam esse narravit, cap. 11. 4. inquit: *Ista sunt generationes cæli & terræ quando creatae sunt, in die quo fecit Dominus cælum & terram: & virgultum agri antequam oriretur in*
R. P. Berti Theol. Tom. II.

terra, omnemque herbam regionis antequam germinaret: Ergo omnes generationes superius à Moysè enarratæ spectant ad unum, eundemque diem; neque temporis spatium interfuit inter diem primam, in qua creavit Deus cælum & terram, & diem tertiam, in qua fuerunt producta germina, & ligna. Et quoniam huic argumento reponunt ea verba *In die*, idem esse, ac *in tempore*, & singulari numero plures dies significari ex Hebræorum usitatissima phrasi; notandum primum apud Hebræos vocabulum יָמִים , diem, aliquando significare indeterminatum tempus, aliquando annum, aliquando diem verum ac proprium. Sed cum tempus designat, plurali numero effertur ut Gen. viii. 22. Regum iv. xx. 1. Pl. ci. 12. cii. 15. &c. Quando usurpatur pro anno, tunc שָׁנָה repetitur sine addita voce numerali, ut Gen. xl. 4. Exod. xiiii. 10. 1. Regum 1. 3. At citato textu non pro anno, & geminata, sine additione numeri, voce vocabulum יָמִים positum invenitur: nec plurali, sed singulari numero conscriptum est. Igitur verum, propriumque diem significat, non tempus ex pluribus diebus conflatum. Præterea cælum, terram, & omnia enarrata cap. 1. Geneseos unico tantum die fuisse producta, insinuat Græcus codex, in quo laudatus versus legitur: *Hic est liber generationis cæli & terræ, cum facta sunt, qua die fecit Dominus cælum & terram, & omne viride, &c.* ἡ ἡμερα ἐποίησεν, &c. Quibus verbis quam proferri poterant clariora, ad demonstrandum stirpes & germina creata esse in die illa, in qua cælum terramque condidit Deus, omnesque generationes peregit? Rursus sex illos dies ad unum corporeum spectare etiam manifestius colligitur ex prælaudato versu, ut legitur in quibusdam antiquis codicibus, videlicet: *Hic dies generationis cæli, & terræ cum facta sunt, qua die fecit Dominus cælum, & terram, & omne viride, &c.* De qua lectione vide Ambrosium lib. vi. 1. in Lucam cap. 15. & Notationes ad Biblia lxx. Vaticana. Hæc de priori argumento.

Alterum est: Solem Deus condidit quarta die. At ex luce solis naturalis dies constituitur. Ergo tres dies priores non fuerunt vere naturales. Cui argumentationi respondent, tres illos dies fuisse distinctos luce primigenia, quam Deus creavit prima die, splendorem suum diffundente, seque rursus contrahente, ut scribit Hom. 2. in Hexamer. S. Basiliius. Ex qua luce postea quarta die luminaria, & sidera fuerunt producta. Verum, salva Basilii, aliorumque

5. Probatur 2. cum solutione instantis.

rumque reverentia, hæc pro Augustini argumentatione animadverto. Primum lucem prima die creatam, & Luminaria facta die quarto Hebraicus textus eodem vocabulo appellat *אור* *Hor*, cum ad solem designandum habeant Hebræi etiam peculiare nomen *שמש* *Scemesc*:

unde Rabbinii docent solem prima die fuisse creatum, ut recte observat Calmet, quod etiam demonstrat Eugubinus in *Cosmopœsia* cap. 11, tenentque alii etiam Interpretes, dicentes solem quidem initio primæ diei conditum, ejus tamen productionem recapitulatione quadam narrari die quarta, in qua fecit Dominus cætera corpora luminosa. Itaque solem magna probabilitate creatum ab initio possum asserere, ideoque primum & quartum diem esse unum: atque sex diebus recapitulatione à Moysè narrari, quæ in priori fuerunt simul perfecta. Deinde quænam est lux ista à sole distincta, cum sol dicatur, quia *solus* lucet, & ab eo astra omnia lumen splendoremque participant? Porro si primigenia illa lux corpus erat, cætera irradians, retrahens se, ac volvens, nisi Deus statim illud redegit in nihilum, quod de prima ac nobiliori re corporea absurdum est cogitare, illa lux erat sol; quippe nullum istiusmodi aliud corpus invenimus: si erat qualitas, aut lucidarum particularum effluviium, debebat à corpore lucido, quod sol est, emanare. Hinc est, quod *Psal.* *cxlviii.* ubi omnes creaturæ enumeratæ cap. 1. *Genes.* ad laudandum Dominum invitantur, principio Angeli, deinde immediate sol & luna, ante cælum & superiores aquas commemorantur: quod observatum & in *Danielis* cap. 3, ubi principio Angeli, cæli, aquæ superiores, virtutes Domini, & sol & luna pariter invitantur ad Deum benedicendum. Lux in præfato *Psalmo* non enumeratur, & in *Cantico puerorum* ponitur inter sublunares effectus: ideoque Moyses nomine lucis ab initio productæ designavit Angelos & solem, à quo effluit lux per inferiores substantias diffusa. Ad hæc: dum legimus cap. 1. *Gen.* v. 6. *Fiat firmamentum: & dividat aquas ab aquis*; an non per Adversarios recte infertur ante productionem firmamenti nullam extitisse inter aquas divisionem? Utique. Igitur dum versu 14. legimus: *Fiant luminaria in firmamento cæli, & dividant diem ac noctem*: optime intelligimus ante creationem majoris luminaris diem noctemque non fuisse divisas. Addit præterea eo-

dem loco Scriptura: *Et sint in signa & tempora, & dies, & annos: ut luceant in firmamento cæli, & illuminent terram.* Legit eo loco Chaldaus: *Ut numerentur per ea dies, & anni.* Quare ergo dum compellimur ab Adversariis ad explicanda omnia verba *Geneseos* proprie & literaliter; fas non erit arguere: Ergo ante creationem solis & lunæ non erant tempora, non erant dies, non erat lumen aliquod in firmamento, non erat ulla terrenorum corporum illuminatio, non erat dicendum numerus, vel distinctio? Sed pro secundo argumento jam satis.

Tertium, & illud vulgatissimum est. *Eccli.* *xviii.* v. 1. legimus: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul.* 6. Probatur 3. cum solutione. Simul omnia producta sunt, non ergo plurium dierum intervallo. Obvia est responsio, quod omnia *simul* dicuntur creata, id est, *universaliter* & communiter, ut habetur in Græco: *ἐπίσης τὰ πάντα κοινή*: aut creata *simul* quantum ad materiam, non quantum ad specierum singularum productionem. At hæc postrema responsio etiam in sententia Augustini vera est. Quæ enim propagantur per speciem formamque distinctam, in prima conditione duntaxat creata fuerunt in rationibus seminalibus; & earum propagatio ad primam conditionem non pertinet: unde Scriptura, ut postea dicam, harum rerum duplicem creationem accurate distinguit. Priorem autem responsonem Theologi nostri dispellunt reponendo universitatem creaturarum satis exprimi per *τὰ πάντα*, omnia; & consequenter *κοινή*, simul non de rebus esse accipiendum, sed de tempore. Quibus è nostro exili penu hæc addimus. Primo etiam *κοινή* frequentissime significat apud Græcos, non solum *communiter*, sed etiam *simul*, ut constat ex *Lexico Roberti Constantini*: ideoque debile est illud ex Græca lingua præsidium. Deinde comparat eo loco *Ecclesiasticus* Dei omnipotentiam atque æternitatem cum infirmitate hominis, in quo inveniri nequeunt magnalia Dei; quoniam, inquit, *Cum consummaverit homo, tunc incipiet: & cum quieverit, aperiabitur.* Videlicet, non simul omnia perficit homo, sed uno opere consummato ad alterum peragendum convertitur, & hoc expleto *aperiatur*, scilicet obstupescit se multa prætermisisse. Ex hac itaque antithesi colligimus ita Deum sempiternum omnia simul creavisse, ut non incæperit aliquod novum opus perfecto altero, neque consummato uno, aliud fuisse aggressum; sed unico momento cuncta operatum fuisse, cuncta consummasse, cuncta statim explese. Tan-

Tandem disputantibus Theologis de tempore; quo Angeli fuerunt producti, major illorum pars, nisi certum, probabilissimum sane argumentum profert ex verbis Concilii Later. IV. cap. I. definiens Deum *simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & humanam*, adprobandum Angelos eadem die fuisse creatos, qua Deus condidit cælum & terram, id est die prima, quomodo cum Augustino alii tradiderunt Latini. Non dissimili ergo ratione verba Ecclesiastici, *Qui vivit in æternum creavit omnia simul*, argumentum suppeditant, nisi plane invictum & palmare, saltem prope certum & plusquam verisimile, quod universa sempiternus Opifex condiderit eadem die.

7. *Probatur 4.* Quartum argumentum à me depro-
mitur ex Orat. III. Athanasii contra
Arianos pag. edit. PP. Bened. 728. tom. I.
Dum Patres adversus hæreticos pugnant
pro Catholicorum dogmatum veritate,
eosque urgent auctoritate sacrarum li-
terarum, vel traditione: planiorem &
magis receptum sensum arripiunt, alias
operam perderent, & Adversarios per-
peram lacerarent. Nullus contra Aria-
nos decertavit validiori conatu, quam
Athanasius defensor fidei, & famosum
palma certaminum. Is Orat. 3.
postquam scripserat universam rerum
aspectabilem naturam intra sex dies fa-
ctam esse; ne quis dies acciperet spatio
morarum temporalium discretos, addit
constare à Scripturis omnia visibilia con-
dita fuisse unico instanti, eodemque
mandato; Verbum autem Patris ante
omnia fuisse genitum. His vero præ-
missis ita comprobat Verbi divinitatem:
Omnes creaturæ simul productæ sunt;
Verbum ante omnia genitum est; Ergo
Verbum non est creatura. Audias Atha-
nasium: *Namque dicendo, Ante omnes
vero genuit me, se alium ab omnibus
esse declarat, cum ex supradictis constet,
nullam è rebus creatis prius altera factam
esse, sed res omnes factas uno eodemque
mandato simul extitisse.* Profecto quæ-
nam esset ista Athanasii argumentatio,
si una creatura primordio temporis ex-
titisset ante aliam? Quo jaculo hæresim
trajecisset, si rerum aspectabilium simul-
tanea creatio adversaretur Scripturarum
& Patrum auctoritati? Qua dialectica
versutissimi Ariani fuissent percussi, si
Athanasius deteriori opinioni, extor-
tis sacris literis, & privatae quorundam
sententiæ, tantæ causæ præsidia super-
struxisset? Fuit ergo ætate Athanasii Au-
R. P. Berti Theol. Tom. II.

gustiniana sententia communior, &
tanti viri iudicio, testimoniis cum Scri-
pturarum, tum Patrum magis consen-
tanea.

8. *Probatur 5.* Postremum argumentum, (non enim
nos singula persequemur) petitur à ra-
tione. Ut sex dies spatio temporis di-
stinguantur, necesse est quod singula in
his diebus producta pariter distincta sint;
quippe ex parte Dei nullum operatio-
num potest haberi discrimen, & omnis
differentia se tenet ex parte termini.
At non sunt creaturæ omnes sex diebus
conditæ discretæ invicem. Tertia enim
die creavit Deus ligna fructifera her-
bamque virentem, sexta hominem, ma-
sculum simul & feminam. Sed omne
virgultum, & omnis herba producta
die quarto nihil sunt aliud quam terra
prima die creata cum semine omnium
stirpium & germinum; nam cap. 2.
Gen. v. 5. legimus fecisse Dominum
*omne virgultum agri antequam oriretur
in terra, omnemque herbam regionis an-
tequam germinaret.* Quid est autem
virgultum antequam oriatur? quid her-
ba antequam germinet præter terram
feminibus gravidatam? Similiter mulier
non est fabricata ex latere Adami, nisi
post diem septimum, quando Deus jam
requieverat, & Adam cunctis animan-
tibus nomina propria dederat singilla-
tim; ait enim Scriptura, quod nondum
Adæ *inveniebatur adiutor similis ejus.*
Mulier ergo creata die sexta non est mu-
lier distincta à viro, sed latitans in ejus
costa, neque homo ea die creatus
est aliud à limo terræ, quandoquidem
inquit eadem Scriptura Gen. 11. 5. *Et
homo non erat qui operaretur terram.*

9. *Distinctio inter duplex
genes re-
rum.* Oportet ergo, ut duplex genus re-
rum distinguamus: aliæ creatæ sunt ex
nihilo, ut cælum, terra, sol, luna,
& firmamentum; quarum rerum pro-
ductionem significat scriptura unico ver-
bo *fiat*: aliæ ex præcedenti materia, ut
herba, lignum, reptilia, bestia, nec-
non homo, quantum spectat ad corpus:
quarum conditio exprimitur complexe,
& hac phrasi *Germinet terra, Pro-
ducant aquæ, Producat terra, &c.*
Quæ ex nihilo factæ sunt semel pro-
ductæ sunt, & illarum generationem
semel etiam Scriptura recenset in I. ca-
pite Gen. Reliqua primum producta fue-
runt in *potentia materiae*, deinde in pro-
pria specie vel forma. Atque harum
rerum bis genesis enarratur, id est, in
capite I. & II. Geneleos. Quare in
distributione operum Dei, omnia qui-
dem spectant ad illos dies invisibiles, in
quibus creavit omnia simul, videlicet

ad diversas cognitiones Angelorum; sed plura, hoc est, quæ primum in rationibus seminalibus, deinde visibiliter facta sunt, si accipiantur secundum priorem conditionem, pertinent ad dies intelligibiles, & unico momento fuerunt & ipsa producta; si vero inspiciantur, ut in propria forma aspectabili constituta, istorum creatio perficitur in tempore, & post sex illos dies invisibiles: spectatque ad dies naturales, in quibus Deus operatur quotidie, quidquid ex illis tanquam involucris primordialibus in tempore evoluitur. Sed legite S. Patrem lib. v. de Gen. ad lit. cap. XI. & XII.

10.
Propositio
Sententia
Augustino
adversa non
est aperte
falsa.

PROPOSITIO III. Non debent Augustiniani sententiam precedenti oppositam tanquam aperte falsam refellere.

Id quidem ob hæc momenta. I. S. Pater lib. iv. de Gen. ad lit. cap. 28. inquit. *Quis ergo non eam, quam pro meo modulo vel indagare, vel putare potui, sed aliam requirit in illarum dierum enumeratione sententiam, quæ non prophetia figurate, sed in hac creaturarum conditione proprie meliusque possit intelligi, quærat, & divinitus adjutus inveniat.* II. Si carpere audeamus aliorum de altissimo Scripturarum sensu opinionem, eique succedere; jure optimo ejusdem arrogantia damnabimur, quam Propos. 1. reprehendimus in invidis & obrectatoribus Augustini. III. Si Theologorum, atque Interpretum spectetur numerus; negare non possumus, quin plurimis contraria assertio videatur magis probabilis. Esto itaque iudicium nostrum. Sententia de simultanea rerum creatione sublimis est, acerrimi ingenii filia, Historiæ Geneseos germana, probabilis, prope certa & iis qui assidua lectione libros Augustini versarunt, plana quoque, & expressa. Contraria est etiam insignis, atque sua probabilitate non caret.

ADVERSE PARTIS OBJECTA DISCUTIUNTUR.

11.
Opponi-
tur 1.

Sed Augustinianam sententiam minus altera esse probabilem conatur quidam sequentibus argumentis evincere. Ac primo demonstrant carere extrinseca probabilitate, petita à numero & auctoritate Doctorum. Enimvero eidem omnes, si unum excipias Augustinum, adversantur. Is duplici ex causa ad thesicos patrociniū non sufficit; quod scilicet dies Genesim ingenii sui acumine mystice exposuerit, salva meliori sententia; & quod huic interpretationi dederit operam in libris super Genesim:

quo in opere, lib. 1. Retract. cap. 18. & lib. 11. cap. 24. ait *plura quæsit, quam inventa, & eorum quæ inventa sunt, pauciora firmata.* Iplemet Augustinus in lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 23. aliisque in locis dies distinctos enumeravit.

At hæc 1. argumentatio expungitur his, quæ dicta sunt in 1. Proposit. & in iv. argumento 2. Falsum est enim hanc expositionem tradi duntaxat ab Augustino: & falsum etiam, non habendam in quæstionibus dirimendis primam ac potiorē rationem Doctorum illorum, qui illas luculentissime pertractarunt. Quæ afferuntur ad elevandam auctoritatem librorum de Genesi ad literam triplicem ratione exfuffantur: primo quod sententia hæc de diebus intelligibilibus traditur quoque in magno Opere de Civit. Dei: præterea in 11. Retract. cap. 24. distincte narratur quid in his libris adhuc requirendum foret, inter quæ censetur quicquid illic disputaverat de semine Abraham disposito per Angelos in manu Mediatoris, de imagine Dei per peccatum deperditā, & de loco inferorum; sed de sex diebus, quamquam de illis tam diffuse disseruit, altum ibidem silentium: & denique Sixtus Sen. lib. Biblioth. 4. de Augustini libris super Genesim, ait: *Quamquam ipse fateatur plura à se quæsit, quam inventa, & ex inventis pauciora firmata; tamen tantus est in eis artium, disciplinarum, & scientiarum omnium thesaurus; ut facile appareat, neque evaditius, neque sublimius in expositione horum trium capitum, vel ante, vel post Augustini tempora prodidisse quicquam, nec deinceps futuris temporibus fortasse proditurum.* Cæterum si quis potest meliorem invenire explicationem, quærat, & Divinitus adjutus inveniat. Nos invenire non possumus: & nihilominus sex dies distinguimus; sed non temporis decursu, sive intervallis horarum.

Pariter arguunt Adversarii dicentes: destitutam esse sententiam nostram probabilitate intrinseca, quæ petitur à ratione. Si enim, inquit, universa in instanti essent condita, maxime quod Genes. 2. habetur singulari numero *in die*, Eccles. xviii. 1. partienla *simul*, & Job. xl. 10. *Bebemoth*, id est, *dæmonem* creatum una cum homine. Hæc autem sunt infirmissima; possunt enim exponi vel de tempore plures dies complectente, vel de creatione quantum ad materiam, non quantum ad speciem rerum. Quod docet S. Greg. lib. xxxii. cap. 10. his verbis: *Re-*

12.
Resolvitur.

13.
Opponi-
tur 2.

rum

rum quippe substantia simul creata est, sed simul species formata non est; & quod simul extitit per substantiam materiam, non simul apparuit per speciem formæ. Imo Behemoth de quo Job cap. 40. non dæmonem, sed elephantem, sive cete Nili significat, dictum principium viarum Domini ob corporis proceritatem.

14.
Resolvitur.

Verum & huic argumentationi satisfacimus Prop. 2. Ad Magni Gregorii testimonium dicimus: utique simul extitisse omnem creaturam per substantiam materiam, & prima die non omnia fuisse quantum ad propriam speciem: sed distinguendæ sunt res à Deo conditæ ex nihilo, & res formatae ex præexistente materia. Hæc, ut sunt virgulta, herbæ, pisces, jumenta, & homo, simul extiterunt per substantiam, quatenus simul cum terra factæ sunt: atque hoc pacto pertinent ad primam conditionem: & quatenus visibiliter processerunt per speciem, extiterunt in temporis decursu. Sed hæc productio non spectat ad opera sex dierum, quæ recensentur in cap. 1. Genesis; sed est altera creatio, quæ describitur secundo capite, & peragitur quotidie, dum germinant herbæ, nascuntur arbores, & animalia hominesque gignuntur. Atinent ergo ad primam conditionem Angeli, cælum, & terra, sol & sidera, etiam secundum visibilem formam, quoniam non extiterunt ex præexistente substantia; & simul creaturæ reliquæ, prout simul cum illis potentialiter extiterunt. Vide Gregorium citato loco, & Augustinum lib. v. de Gen. ad lit. cap. 12. & lib. 6. cap. 3. & rursus lib. 5. cap. 4. & quæ nos supra diximus Arg. ult. 2. Proposit. Quid sit Behemoth ostendimus de Angelis cap. vii. nec repugnat simul Elephantem ac Dæmonem designare: & idem Gregorius ibidem scribit Behemoth conditum ab initio. Versu 14. habet Vulgata: *Ipse est principium viarum Dei*: & Græcus Codex *Ἦν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου*. Hoc est principium formationis Domini. Ergo & dæmon simul cum homine, & homo simul cum bestiis, & bestia simul cum dæmone factæ sunt; quemadmodum prædicat Augustiniana doctrina.

15.
Opponitur. Tertio opponunt repugnare hanc de simultanea creatione sententiam Historiæ narrationi; id vero tribus de causis. Quarum prima est, quod in sacris historiis literaliter est accipiendum quicquid à veritate non abhorret, & commode absque figurata locutione potest intelligi. Altera, quod res à Deo conditas non possumus sine Origeniani erroris nota ad translataam significationem, de-

torquere: Ergo neque dies, in quibus dicuntur perfectæ. Tertia, quod Genesis historia fuerit pro rudi populo conscripta; & ideo si præferret sensum alienum à litera, potuisset quamfacillime in errorem inducere.

Respondeo sententiam nostram nihil, vel minimum veritati Historiæ Geneseos detrudere, sed illam reddere planiorem, & errori simplicium obviam ire, omnemque verborum tollere ambiguitatem. Etenim ubi Augustini mentem attigerit, quisque percipiet, quomodo omnes generationes cœli & terræ dicantur absolutæ eadem die, & spatio sex dierum productæ, eoquod sine temporis intervallo Angelica cognitio ex uno in aliud objectum transierit: quomodo in his diebus vespera præcedat mane, quia videlicet cognitio creaturæ in seipsa decolorator est, quam cum videtur in Verbo, & in laudem Creatoris assurgit: quomodo præterierint primi dies absque sole, quoniam lux mentis Angelicæ corporalium luminarium cursum non sequitur. Percipiet, cur herbarum, stirpium, arborum, & animalium sit repetita productio, quo pacto ista fuerint priusquam germinarent, & nascerentur, & quare nondum extiterit Eva, cum Adam jam nomen singulis animantibus imposuisset. Itaque ad 1. Resp. etiam explicationem Augustini propriam esse & literalem, non figuratam & mysticam. Vox enim lucis recensetur inter nomina intelligibilia, & ipse Deus in Scripturis lux dicitur, & Pater lumen. Imo mens spiritualis lux potiori jure appellatur, quam corporea, cui minus splendoris inest, dum plus accedit corporalis materiam. Quare Augustinus lib. xv. de Gen. ad lit. cap. 28. *Ubi ergo (inquit) melior, & certior lux, ibi etiam verior dies: cur ergo non etiam verior vespera, & verius mane?* Ergo negandum est S. P. expositionem esse metaphoricam, & figuratam.

17.
Instantia cum solutio-
ne. 1.
Refellit hanc responsonem Hyacinthus Tonti cap. ix. eoquod Augustinus citato loco ait: *Quis ergo aliam requirit in illorum dierum enumeratione sententiam, quæ non in prophetia figurate, &c. & Clarissimus Norisius §. ix. Vindic. cap. iv. S. Patris explicationem mystice divisam appellat. Sed fallitur vir ille vehemens, & acer. Nam S. Pater ibidem hæc etiam habet: *Nec quisquam arbitretur illud quod dixi de luce spiritali, & de condito die spiritali, &c. non jam proprie, sed quasi figurate & allegorice convenire ad intelligendum diem, & vesperam, & mane: sed aliter quidem quam**

in hac consuetudine quotidiana lucis bu-
jus & corporalis: non tamen tanquam
hic proprie, ibi figurate. Ubi enim me-
lior & certior lux, ibi verior etiam dies:
cur ergo non etiam verior vespera, &
verius mane? Proprie igitur, non my-
stice, non figurate dies Genesis ab Au-
gustino explicantur: & figurata locutio
ab eodem, & à Norisio appellatur, non
absolute, sed comparate ad lucem quo-
tidianam, & corporalem. Cæterum il-
lud pariter verum est, interdum in Hi-
storicis narrationibus, atque in hac præ-
fertim plura *μυσικῶς* enunciari; quippe
nemo literaliter acceperit ea verba *Di-
xit Deus*; neque illa, *Spiritus Domini
ferebatur super aquas*, neque hæc, *Re-
quieuit die septimo*, neque ista, *Inspira-
vit in faciem ejus*. Quibus obstruitur
os putidum Pheræponi in Augustinum
bacchantis, quod vocaverit libros duo-
decim super Genesim Interpretationes
ad literam. Nam quod ad refellendum
Clericum affert Hyacinthus Tonti ex
cap. xlii. libri i. Regum, *Filius unius
anni erat Saul cum regnare cepisset*, &
in quo sibi mirifice plaudit; id quidem
à me gratis dabitur: sed erunt complu-
res, qui ad Clericum refutandum ine-
pte proferri arbitrantur; quandoquid-
em potest istud accipi hoc sensu, quod
Saul jam annum agebat post devictos
Philisthim, & posteaquam excusso jugo
regnauerat. Hanc enim phrasim he-
braicam *בן שנה* *Filius anni* exhibere

postremum sensum, Docti, quidam viri
demonstrant.

18.
Solutio 2.
& 9.

Ad 2. loquacissimus ero, si plura fun-
dam; nam cur res explicentur cum
Origene spiritaliter, nulla ratio succur-
rit; quamplures vero causa postulant,
ut dies spirituales constituantur, præfer-
tim cum & isti proprii & veri sint, non
allegorici. Ad 3. autem primo nego
historiam Geneseos traditam solummo-
do rudi populo. Præterea nego tam
plana esse Divina eloquia, ut plebs va-
leat illa percipere. Rursus nego sacram
historiam fuisse Judæis propositam abs-
que vocis oraculo, & traditione myste-
riorum. Denique nego pertinere ad
populi institutionem cognoscere, cujus
generis sint dies illi; cum potius deceat
miram Divinarum literarum profundita-
tem, quædam singulis proponere, quæ-
dam meditantibus aperire, quædam hu-
milibus revelare, quædam per solius
Ecclesiæ magisterium credentibus pate-
facere.

19. Quarto obijciunt. Præcipiens Deus
Opponitur. sanctificationem Sabbati Exodi xx. 11.

hanc profert causam: *Sex enim diebus
fecit Dominus cælum, & terram, & re-
quieuit in die septimo*, & cap. xxxi. 17.
*Sex enim diebus fecit Dominus cælum
& terram, & in septimo ab opere cessa-
vit*. Hæc vero inepte profus dice-
rentur, nisi dies creationis primigeniæ
naturales forent ac temporarii. Quæ
enim est inter sex dies hebdomadæ, qui-
bus fas est operari, dicente Domino,
Sex diebus facietis opus, & inter perce-
ptiones Angelicas, inter unicum tem-
poris instans, accomodata collatio? Fue-
runt ergo dies illi corporei horarum spa-
tiis de mane in vesperam inclinantes.
Atque argumentum istud (inquit Pere-
rius lib. i. in Gen. cap. 2.) validissimum
est adversus opinionem Augustini.

Resp. falsam esse minorem, quippe
ut præceptum de Sabbato sanctificando
ob creationem peractam, & ob requiem
Domini imponeretur, necessaria non
erat plena inter dies Geneseos, diesque
hebdomadarum istarum similitudo; sed
illud sufficit, si in his illorum habeatur
quædam dissimilis comparatio. Enim-
vero die Sabbati ab omni opere servili
cessandum erat, quoniam die septimo
Dominus requieuit, & cessavit ab opere.
Requiem Domini memorat Scriptura
Divina *humano more, & quadam atten-
peratione ad institutionem nostram*, in-
quit decima in Genesim Homilia Jo.
Chrysoström. Exodi xxxi. 17. in He-
braico textu legimus *שבת יובש*

quieuit & respiravit. Est autem cap.
xxi. 12. idem verbum usurpatum de
servo recreante se post defatigationem
laboris. Dixerisne, Deum ingrave-
scente labore defatigatum, aut lassas in
opificio vires reparavisse? Quemadmo-
dum ergo Sabbatum & requies, qua
Deus cessavit à creatione universi, lon-
ge differt à Sabbato & requie, in qua
Hebræi cessant ab omni opere servili:
ita sex dies quibus mundum Deus mo-
litis est, discrepant à diebus hebdoma-
dalibus, de quibus in Exodo legimus,
Sex diebus facietis opus. Plura de hoc
argumento Fridericus Gavardi, & Hy-
acinthus Tonti, quos consulas.

Objicit Estius in Augustiniana sen-
tentia maximum consequi absurdum,
videlicet simul extitisse, & lucem & te-
nebras, & diem & noctem, & Angelo-
rum meritum, atque beatitudinem. At
differentes de Angelis ista diluimus. A
cognitione enim vespertina ad matuti-
nam, & à via ad terminum Angelorum
morulas & instantia angelica interfuisse
concedimus, sed mens Angelica, ut
se

20.
Solvitur.

21.
Opponitur,
& solvitur.

se in Deum converteret, non indigebat temporis nostri intervallo; quamquam inter cognitionem rerum creaturarum, & conversionem in Deum ordo interfuerit causalitatis. Distinguendæ sunt igitur huiusmodi propositiones: Fuit simul vespera & mane, nox diesque; scilicet, inter conditionem & gratiam, inter actum mentis & voluntatis, inter perceptionem rerum simul conditarum & conversionem in Deum non fuit in Angelis ordo causarum, nego: non interfuerunt aliqua morarum temporalium intervalla, concedo. Vide Augustinum lib. IV. de Gen ad lit. cap. 32. & nostram de Angelis dissertationem cap. IX.

22.
Instantia.

Denique contra Augustini sententiam arguitur, quod pluribus vicibus & sex dierum spatio congruum magis erat condi rerum universitatem, ut Deus ostenderet se non necessario, & cæco impetu, ut quidam Philosophi somniarunt, operari, sed summa intelligentia & libertate præditum, quantum vult, & prout vult virtutem suam applicare. Plures enim operationi suæ adhibendo vices, se materiæ totiusque molitionis dominum esse, rectissimaque voluntate omnia agere declaravit. Ita vir clariss. Bosluet II. Parte Historiæ, sive de serie Religionis pag. 165.

23.
Responsio.

His autem respondeo, præter Philosophos, qui Deum necessario mundum condidisse autumarunt, extitisse tempo-

re Moyse cultores Deorum, qui numina non æque universis dominantia, neque infinita potestate prædita supersticiosa religione adorarent; alia Chananæi, alia Aegyptii, alia Philisthiim, &c. Imo hos idololatrias extitisse certo comperimus; & num Philosophi illi essent eo tempore exorti, ignoramus, ac prodiisse videntur conditis jam Athenis, & florecente Græcorum Philosophia. Sed, utut extiterint ætate illa vetustiori; si Deum ex necessitate operari putaverunt; debuerunt asserere mundum sempiternum, quomodo etiam Athenienses illi Philosophi statuerunt. Moyses ergo docens mundum creatum in tempore, & à primo homine annos, & generationes complexus, satis superque errorem Philosophorum illorum confutavit. Atque Deum non agere cæco impetu luculenter ostendit, scribens cuncta creasse verbo, ac mandato. Congruum erat, ut etiam unum Dominum universorum predicaret; quod fecit initio Geneseos. Ut hunc Deum omnipotentem ostenderet, nec in operibus perficiendis usum tempore (quod opinari, ut inquit Philo lib. I. Allegor. est rusticanae simplicitatis) addidit in die, qua creavit cælum & terram, cæteras quoque generationes fuisse perfectas. Atque ita Dei libertas, consilium, & omnipotentia, juxta interpretationem Augustini, in Historia Geneseos elucescunt.

C A P U T III.

Exhibet contractum in Genesim Commentariolum.

S U M M A R I U M.

1. 2. 3. 4. & 5. Agitur de operibus primæ Diei.
6. Adduntur quædam de operibus secundæ Diei.

7. Enarrantur opera tertie Diei.
8. Tractatur de operibus quartæ Diei.
9. Examinantur opera quintæ Diei.
10. Referuntur opera sextæ Diei.

I.
Comentaria
in Genesim.

PLURA veteres Scholastici, ac præsertim Romanus Ægidius in Hexameron, sive peractam sex diebus Genesim, conscripserunt: de quibus brevissime nobis agendum erit, cum multa & notissima sint, & in sacrorum Interpretum Commentariis satis enucleata. Fuerunt ergo die prima à Deo creata cælum, terra, aqua, & lux, & hæc, ut Moyses ait, *In principio*. Quo vocabulo ostenditur, nihil ante cælum & terram præcessisse, præter Deum conditorem universorum. Hebræi habent **בראשית** *In exordio temporis*. Cabalisticæ præter ætatem mundi, de qua infra, ex hac voce **בראשית** *Bere-scith* res primo die creatas in singulis li-

teris ingeniose observarunt. Nam prima initium est verbi **ברא** *Creavit*: secunda **רקיע** *Rachiah firmamentum*: altera nominis **ארע** *Heretz terram*: quarta **שמים** *Sciamaim cælos*: quinta **ים** *jam mare*: sexta **תהום** *Teom abyssum*. Hi ergo diem secundam, ac primam debent unam eandemque fateri. Terra dicitur initio fuisse inanis & vacua, & spiritus Domini aquis incubasse. Videtur his verbis designari limum, sive humidam materiam, Catholicum rerum omnium principium; quare placet nobis sententia Thaletis, quod rerum creaturarum communis substantia sit Aqua: quod ne quis temere pronuntiatum credat, paucis ostendam.

Ac

2. Ac r. S. P. Augustinus in priori libro de Gen. ad lit. cap. v. ait, Moysen v. 2. literaliter designare aquæ nomine totam corporalem materiam, ut eo modo insinuaret, unde facta & formata sint omnia, quæ in suis generibus jam dignoscere possumus, appellans aquam, quia ex humida natura videmus omnia in terra per species varias formari, atque concrefcere. Hebraica etiam verba Spiritus Domini ferebatur super aquas. demonstrare Divinam virtutem & energiam, qua, ut ova fecundantur ab alitibus, & foventur incubitu, communi materiæ in creatione motus & vis singulas species producendi concessa est, idem Augustinus scribit eodem libro cap. xviii. & Basilius Hom. 2. in Hexam. & unanimi sensu reliqui Ecclesiæ Patres, ut recte animadvertit Janfenius; necnon Magister sent. in II. dist. xii. & etiam Scripturarum Interpretes, non solum Catholici, sed etiam hæretici Munsterus, Junius, Grotius, Glassius, & alii. Sacræ ergo literæ declarant omnium rerum corporaliū materiem aquam esse, quæ simul appellatur terra inanis, & tenebrosa abyssus, quoniam materia percipitur incomposita, rudis, invisā; quasi creationis primordio fuerit duntaxat humidum chaos, nondum arida à mari extracta, & aere, quem in 2. de Nat. Deorum, ait Cicero esse vaporem ex aquis (& aquam appellat ipse Moyses in 1. Gen. v. 20.) ab indigesta mole nondum emisso.

3. Consentit omnium plane antiquarum Gentium ex sacris literis derivata traditio. Phœnices seminum, & omnium rerum generationem factam ex aquosæ mixtionis putredine olim tradidisse, demonstrat ex Sanchoniathone Eusebius lib. 1. Præp. Evang. cap. x. Zeno apud Hesiodum chaos illud, unde fiunt omnia, aquam esse dicebat; eaque subsidente factum limum, limo concreto terram aridam. Præcorum Indorum sententiam exprimit apud Strabonem lib. xv. Megasthenes, dicens primordium mundi facti esse aquam. Thales Milesius aquam esse dixit initium rerum: Deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta fingeret, inquit apud Ciceronem in 1. de Nat. D. Vellejus. Vide Grotium in not. ad lib. 1. de Veritate Rel. Christianæ. Observa etiam Milesium à Phœnicibus hausisse philosophiam, & fuisse ducem Jonicæ sectæ: Phœnices autem ab Aegyptiis, hos ab Hebræis: quare opinio Thaletis est omnium Græcorum scitis antiquior. Etiam Poetæ Venerem, id est genituræ energiam, natam inquirunt ex aquis: un-

de Græci vocant Α'λιγεννη, vel Α'φροδιτην, id est, filiam maris, aut, spumæ.

4. Physicis hæc argumentationibus confirmatur. Nam ex aqua terram fieri liquet ex pluviis, unde gignitur tellus levis & candida: arenulas educi ex aqua litora maris ostendunt; minimos lapillos ex eadem aqua produci conspicimus in alveis fluminum: ideoque narratur in Genesi 1. 9. contractis duntaxat aquis aridam apparuisse. Cælum esse fluidissimum atherem, & naturæ aqueæ cum Cartesiani tenent, tum cæteri debent adstruere, qui lumen ad nos transfusum constituunt in motu. Et quidem Hebraicus textus firmamentum appellat רקיע expansionem aquarum, & cœlos pariter ab aquis שמים. Ignis flamma abit perpetuo in fumum: fumus vapor est aqueus; & in aquam etiam cineres reducantur. Radix, flos, folia, & cortex vegetabilium facile resolvuntur in aquam, & aqua nutriuntur & crescunt, ut constat ex ocymo & mentha, cujus furculus viridis aquæ immisus, quasi in horto, radices agit & floret. Pisces, volucresque in aqua vel aere gigni, præter quotidianum experimentum, legitur in 1. Geneseos versu vicissimo. Quælibet concreta liquore universali in aquam elementarem resolvuntur, probant Helmontius, Etmullerus, David Vander Beck, & Chymici omnes. Aqueo humore gigni animalia, tam reptilia, quam bestias, neminem latere arbitror. Etiam homines ex aqua procreatos, auctore Cenforino, placuit Epicuro & Democrito. Ergo vel rerum naturalium principia sint atomi, vel inanis substantia Peripateticorum, vel Cartesiani elementa, quod Philosophorum otio definiendum relinquimus; verisimile est communem corporalem substantiam esse aquam, & hanc in varias species mutari, dum ei permiscuntur particulæ aut salinæ, aut sulphuræ, aut oleosæ, aut consimiles aliæ: quas ex ipsa aqua, supra quam ferebatur spiritus Domini, primitus erupisse, videtur consentaneum hystoriæ Moysis, Patrum traditioni, antiquiori Philosophiæ, necnon naturalibus experimentis. Sed hæctenus à me dicta de universali rerum omnium principio probet unusquisque, vel rejiciat pro lubitu.

5. Ut ad institutum redeam; aqua, cui spiritus incubat, est rerum aspectabilium materies, qualiscunque hæc demum sit: & ista causalitatis ordine visibiles formas præcedit. Creata deinde lux Verbo Domini, non sono vocis corporeæ, sed cognitione practica, dispositio-

tionem voluntatis, & mandato atque imperio. Per lucem intelligi substantiam spiritualem, id est, Angelicam sentit Augustinus in 1. de Gen. ad lit. à cap. 9. ad 18. & in xi. de Civit. Dei cap. 9. alii solem, alii corpus aliud lucidum adhuc informe. Hebraei lucem appellant **אור** *Hor*; luminare, sive corpus lucidum **מאור** *Mebor*. Recte igitur nomine lucis intelligimus lucem incorpoream, id est, Angelum, etiam literaliter: diemque corporalem cogitare non possumus, sine corpore lucido, sive **מאור** luminare condito die quarta. Ex hac luce & vespera factus est dies, intelligibilis si referatur ad Angelos; corporalis si referatur ad solem. Primam quoque diem appellant Hebraei **יום** *Jom*. Hoc nomine notari cursum solis ex ortu in occasum, scribit in Radicibus R. David Kimki, quod observavit & Fagius. Non ergo fuit absque sole corporalis dies; omniaque Augustinianæ de simultanea creatione sententiæ apte quadrant. Vespera hebraice dicitur **ערב** *Hereb* mixtura, eoquod obiecta confuse percipiantur: ideoque & **ערב** propriissime dicitur de cognitione decolorata. Prodiit hinc fabula Hesiodi, Erebum natum è Chaos, & ex Erebo & Nocte progenitum diem & ætherem: nam legitur in Theogonia,

*Hinc erebum simul & Noctem Chaos
edidit atram;
Aethera supremum genuit nox atra,
diemque.*

Erebus itaque, Vespera, & nox præcedit diem; quod magis convenit diei spirituali, quam corporali: hunc enim an à luce, an à tenebris incipiat ambiguum est, nec conveniunt interpretes. At cognitio vespertina antecedit matutinæ, ut omnibus perspicuum est.

6. De operibus
secundæ
diei.
De opere secundæ die addam pauca. Quippe dictum est paullo ante Firmamentum nihil esse præter extensionem aquarum, & veluti velum expansum inter eas, ut in v. 7. Genesis. Diximus & cælum ab aquis hebraice appellari; & ex veris aquis esse compactum; ut tradunt Clemens in 1. Recognitionum, Joseph in 1. Antiq. Ambros. in Hexam. & alii plures. Affirmavimus etiam à Cartesiano defendi cælos esse fluidos: quos Eliu apud Job xxxvi. 18. appellans solidissimos, & fusos quasi ære, reprehenditur ut homo involvens sententias sermonibus imperitis. At si placet esse solidos, nam inter Ptolomæum & Car-

R. P. Berti Theol. Tom. II.

tesium arbiter esse nolo; asseram ad instar chrystalli ex aquis coagmentatos: unde Chaldaeus in Job legit non, *quasi ære*, sed, *quasi specularia*. Latine cælum dicimus, inquit Ambros. quasi stellis cælatum: græce *εραρον*, id est, visui pervium, & pellucidum, ait Schrevelius. Hebraica vox **שמים** *sciamaim* substantiam ex aquis, latina *cælum* pulchritudinem, & ornatum, græca *εραρον* diaphaneitatem lucemque demonstrat.

Sequuntur opera tertiæ diei, nimirum congregationes aquarum id est, maria; & apparatus aridæ, id est, terra. Maria hebraice dicuntur **ימים** *Jamim*, videlicet, **ים** *Jam* fundum, **מים** *Maim*, aquarum. Hinc hebraeis, ut recte Hieron. in quest. quælibet aquarum congregatio, sive salsa sint, sive dulces, dicitur *Mare*. Terra, de qua hoc loco, est terra è sinu aquarum educta; nam ea, de qua v. 1. erat invisibilis, videlicet communi substantiæ permixta. Facta autem congregatione aquarum *spissata est*, ait Augustinus in 1. de Gen. ad lit. cap. 12. nimirum, limus fluidioribus nudatus est partibus. Erant enim principio, inquit Ovidius in 1. Metamorph.

Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Cum terra facta sunt gramina, stirpes, & ligna pomifera, modo explicato cap. præcedenti in postremo argumento.

8. De operibus
quarta
diei.
Quartæ diei opera sunt lucidissima firmamenti corpora, sol, luna, & stellæ. Hæc quatenus à luce diei primæ corporalis minime differant, & paullo supra explicavi, & in præcedentis capituli propositione secunda. Cum doceant Philosophi corpora majori splendore illustrata aliis quoque apparere majora, propterea quod illorum radii vehementius capillamenta concutiunt: atque aliunde tradant mathematici solis magnitudinem superari ab aliis invisis corporibus; consequitur illum Gen. 1. 16. appellari *magis luminare* ob ampliorem lucem, non ob quantitatem ac molem. An sol, ut veteribus placuit, sit corpus solidum, an materia fluida fervens, ut aurum liquefactum in fornace, quomodo scribunt Simon Marius, Athanasius Kircher, Raphael Averfa, Le Grand, alique Sectatores Cartesii, & num ignis sit, habeatque primi elementi majorem copiam, disceptant Physici. Literæ Hebræorum videntur in sole Ignis substantiam ostendere nomine **שמש** *scemesec*; id est, **שם** *sciam*, ibi; **אש** *Hese*, Ignis: & nomine **אור** *Hor*, lux, splens

K k

splen'oris fontem, & scaturiginem. Hinc *Orus* Aegyptiorum. Præest sol diei, quoniam est juxta Aristot. Top. vi. ἀσπὸν ἡμῶσφωσὸν *astrum in die lucens*. Idem dicendum servata proportione de luna, & stellis.

9. **De operibus ac volatilia animantia, necnon adnatantia aquis. quintæ diei.**

Die quinta producta fuerunt reptilia, ac volatilia animantia, necnon adnatantia aquis. Quorum prima aut per spiras reptant, ut angues; aut incedunt undulacim contracto corpore & explicato, ut limaces ac lumbrici; & sunt ovipara, hoc est, exploso ovo gignuntur. Eduntur eodem modo volatilia ex ovo prolifico; cui, incubante altero, fibræ excitato calore explicantur, ac gradatim pullus effingitur. Inter natalia memorantur in Genesi v. 21. τὸν ἄνθρωπον τὰ μεγάλα, *cete grandia*, pisces maximi, balenæ, atque hippopotami; & singula gignuntur more cæterorum oviparorum. His vero ex Physiologia præsuppositis, intelligimus Augustini de duplici animalium procreatione sublimem doctrinam: juxta quam fuerunt antea producta concreatis in aqua seminariis primordiis; postea progenita in tempore ab involucris primordialibus explicata. Facile etiam percipimus in hac sententia verba Ecclesiæ cap. 1. 10. *Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere, Ecce hoc recens est, jam enim præcessit in sæculis, quæ fuerunt ante nos: non quidem per circulum, & revolutionem Platonicam; sed quia principio omnia simul creata sunt in rationibus seminariis, quarum decisione aut permixtione generatio præterit & generatio advenit; atque (ut docet S. P. XII.*

de Civit. Dei cap. XIII.) omnium rerum genera oriuntur & occidunt. Pari jure portentosum non est, quod plerique tanta admiratione suspiciunt, marinos pisces etiam in summitate montium generari: cum per meatus terræ, unde vapores maris ascendunt in verticem, etiam semina natatiliū possint transmitti. Nam & sal inter montes, salisam aliquorum puteorum aquam, necnon plurimorum fontium scaturigines esse vicissim à mari, tradunt concordissime recentiores Philosophi. Quapropter spem propositam habeo, horum illustriores catervas magni Augustini placitis accessuras.

In operibus sextæ diei non morabor diutius, cum de homine proximo libro disputandum sit: terrestrium vero animalium, non aliter ac præcedentium, duplex est genesis, in semine, atque in hujus explicatione, seu visibili specie. Distinguit Divina Scriptura v. 25. bestias, jumenta, & reptilia; atque hæc repetit, quoniam alia in aquis repunt, alia in terris: neque sunt aliud hi dies, quam diversæ Angelorum perceptiones, prius communem naturam noscentium, deinde substantiales materiæ formas. Jumenta dicimus, quæ vectando & arando nos adjuvant: bestias autem animalia reliqua, maxime corpore & feritate majora. Hæc nostra in primum Geneseos brevis rudisque expositio: sed, nisi nos animus fallit, Augustinianæ doctrinæ, & saniori insuper philosophiæ magis accomodata. Cætera esse in singulis Commentariis Interpretum explicata & digesta, monitum est in principio.

10.

De operibus sextæ diei.

CAPUT IV.

Paradisum corporeum fuisse locum, & in aliqua mundi plaga ab initio plantatum.

SUMMARIUM.

1. Status quæstionis.
2. Probatur, Paradisum fuisse Adæ habitaculum, & locum aliquem corporeum in orbe terrarum.
3. & 4. Solvuntur contraria.
- à num. 5. usque ad 9. Propugnatur, cæteris probabiliorē (licet non plane certam) esse

- sententiam illam, quæ tenet Paradisum fuisse in amœna planitie supra præalios montium vertices armenia.
- à num. 10. usque ad 14. Satisfit oppositionibus.
15. & 16. Disseritur de Ligno vitæ, ac de Ligno scientiæ boni, & mali.

I. **De Paradiso.** INTER res die tertia productas una cum plantis herbisque virentibus connumeranda est pars illa terrarum, in qua posuit Deus hominem creatum ad imaginem suam, videlicet Paradisus voluptatis. De quo oritur quæstio, an fuerit corporalis, & in qua mundi pla-

ga consliterit, quibus etiam arboribus confitus & ornatus. In hac autem de Paradiso dissertatiuncula tribus positionibus tota quæstio extricabitur.

PROPOSITIO I. Paradisus erat felix innocentis Adæ habitaculum, & locus aliquis corporeus in Orbe terrarum.

Adver-

Probatum
Paradisum
locum corporeum
fuisse.

Adversus Philonem & Origenem probatur 1. Gen. 11. 8. ubi legit Vulgata *Paradisum voluptatis*, habent Hebræi **בֵּיתֵי** *Be-Heden*, & LXX. pariter *Eden*.

Præfixum autem Hebraicum **בֵּיתֵי** est nota Chorographia, ut observarunt Eugubinus in Cosnop. Salianus principio Annalium, Huetius de Situ Paradisi cap. 2. & præ omnibus luculentissime in Grammatica Sacra Glassius Lutheranus. II. Idem demonstrat collatio locorum, in quibus de Heden fit sermo: Gen. IV. 16. *Ad orientalem plagam Heden*, Ezech. XVII. 23. *Haran, & Chene, & Heden negotiatores tui*. IV. Regum XIX. 12. *Haran, & Reseph, & filios Heden*. Priori enim loco constat describi terram, quam inhabitavit Cain, secundo & tertio homines certorum locorum habitatores. Isaia etiam II. 3. legimus: *Ponet solitudinem ejus, quasi hortum Domini*, hebraice **בֵּיתֵי**

Chen-Heden, sicut *Edenem*: quod transferte non possumus (inquit Huetius) *ponet desertum, ut voluptatem*. III. Ostenditur auctoritate PP. Chrystost. hom. 13. in Genes. *Idcirco*, ait, *nomen loci scripturis inseruit beatus Moyses, ut non liceat nugari volentibus imponere simpliciorum auribus, & dicere nullum esse in terra Paradisum*. S. Basiliius hom. de Paradiso: *Proditum memoria est, quo fit loco plantatus, &c.* S. P. Aug. lib. VIII. de Gen. ad lit. cap. 1. *Paradisus, nihil aliud, quam locus quidam intelligatur, terra scilicet, ubi habitavit homo terrenus*. Vide & lib. de hæresib. cap. 59. & epist. D. Hieron. ad Pamach. IV. Confirmatur ratione; quoniam neque Sacrarum literarum contextus, neque repugnantia aliqua nos cogit, ut Paradisum spiritaliter duntaxat accipiamus: sed e contra alia Scripturæ loca *Edenis* regionem nobis proponunt, æque contradictio aliqua apparet, si horum voluptatis secundum literam exponamus.

3. Oppones: Cant. IV. 12. 13. Ipsa Ecclesia adpellatur *hortus conclusus*, ac Paradisus; & Prov. 13. Sapiencia dicitur *lignum vite*. Erit ergo Paradisus cœtus Sanctorum, in quo est lignum vite in sapientia & institutione Christiana; lignum scientiæ boni & mali, id est, propriæ voluntatis arbitrium; ligna alia fructifera scilicet virtutes ac merita; & quatuor flumina terram irrigantia, quæ diffluunt ex uno fonte, hoc est, quatuor Evangelia sparsa per Apostolos in omnem Ecclesiam. Adde Paradisi nomen significare universaliter

R. P. Berti Theol. Tom. II.

omnem locum, ubi feliciter vivitur, ut constat ex Luca capite XXI. v. 43.

Resp. neminem negare Paradisum posse *ἀλλυροεμῶς* ad res spirituales transferri; sed hinc non sequitur corporalem locum non esse. Non enim ideo putandum est non fuisse veras mulieres Agar & Saram, quoniam duo testamenta præfigurabant; nec Jerusalem in terris conditam, nec ullam petram à Moyse percussam, quia illa cælestem gloriam, hæc Christum Dominum præsignabat. Ergo ex quo Paradiso comparetur Ecclesia, ligno vitæ sapientia mater omnium bonorum, & quatuor fluminibus quatuor Evangelia, minime inferitur in Genes. locum aliquem corporeum non esse descriptum. Legite Augustinum lib. VIII. de Gen. ad lit. cap. 4. & XIII. de Civ. D. cap. 21. Pariter eadem vox hebraica *Heden* propria, & appellativa esse potest: nec male Vulgata reddidit hebraicum **בֵּיתֵי** *Gan be-Heden*, hor-

tum in Eden, *Paradisum voluptatis*. Nam idem habet Chaldaica Paraphrasis: & Symmachus transtulit *Paradisum florentem*, Tigurini *hortos delicatissimos*. LXX. v. 8. nomen proprium *Eden* retinuerunt sed v. 15. substituerunt appellativum *ἰδωνῶς*, *voluptatis*. Idem ergo Paradisi nomen proprie significat hortum *Heden*, & appellative locum omnem, ubi animus jucunditate perfunditur.

PROPOSITIO II. Inter varias de situ Paradisi opiniones probabilior est illa quam in Tabulis Geographicis tenet Augustinus Lubin Ordinis nostri asserens fuisse in amœna planitie supra præaltos vertices montium Armenia; si tamen potest de hac re certa proferri sententia.

Varias dixi Auctorum opiniones; nam Barcepha Syrus Paradisum locavit ultra Oceanum, Malvenda in India Orientali, Rabbini quidam in cœlo, atque inter nubes, Beroaldus Sectarius, & Clericus in Syria. Communior sententia est situm fuisse in regionibus, quas Tigris & Euphrates præterlabuntur, ut docent Pererius, Tornellus, Salianus. Grotius arbitratum constitum in Babylonia. Huetius, qui hanc questionem sedulo examinandam suscepit, in confluyente Tigridis, & Euphratis inter locum ubi hæc duo flumina junguntur, & locum quo iterum separantur, antequam in Persicum Sinum sese evolvant. Consentiunt Huetio Calvinus, & Scalliger. Etiam Pater Lamy in Apparatu Biblico Paradisum statuit in regione, quam abluunt illa duo fluentia simul juncta, & cui adhæret ab Oriente terra Chus,

Kk 2

2 m 4

à meridie finus Persicus, sive potius Arabia felix, ab Occidente Chaldaea, à Septentrione autem Babylonia. Contendit Augustinus Calmet propius accedendum esse ad Armeniam, & ad scaturigines Tigridis & Euphatis, ideoque consitum Eden in superiori regione ad Orientem, antequam hæc duo flumina jungantur invicem. Appellit is ad sententiam clarissimi Augustiniani Cosmographi Augustini Lubin *Eden* locantis super altissimos montes *Ararat*, id est, Armeniæ, atque in eodem loco, ubi post diluvium arca requievit: nam Calmet loca omnia Paradisi finitima, & flumina inde erumpentia nobis ex Scriptore nostro delineat.

7.
Probatur
Paradisum
fuisse in
montibus
armeniæ.

Hanc postremam opinionem cæteris probaliorem esse ex cap. 2. Geneleos ostenditur, ubi v. 10. habetur: *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita.* Situs ergo Paradisi erat ubi aqua erumpens regionem pomiferam irrigabat, atque inde fluenta quatuor celeberrima Phison, Gehon, Tigris & Euphrates distrahebantur. At hæc regio nulla alia videtur, quam planicies opima feraxque inter montes Ararat, ex quorum radicibus disfluunt capita illa quatuor fluviorum. Nam Phison, quem recentiores Geographi Phasim appellant, ex montibus Armeniæ ducit originem Septentrionem versus percurrens, regionemque Colchiden rigat auro, gemmisque ditissimam, dictam Hevilah à filio Jectan, cujus Posteris in Armenia & Mesopotamia sedem habuisse creduntur. Gehon idem est Araxes ex montibus Armeniæ effluens in Caspium mare, fluctibus & rapido cursu sonans, quod significat hebraicum vocabulum גֶּחוֹן Gehon, inquit Calmet: vergit autem Araxes ad Orientem, irrigatque Aethiopiam, & regionem Chus finitimam Artaxatæ; nam duplex est Aethiopia, una cis, altera ultra æquatorem circulum; ut observarunt Sanson & Lubin. Fluit Tigris è montibus pariter Armeniæ, & labitur ad meridiem per Assyriam, eamque à Mesopotamia dividit. Euphrates è montibus Ararat ex parte Occidentis erumpit, alluit à dextera Armeniam minorem & Siriam, à sinistra majorem Armeniam & Mesopotamiam, & flectens ad meridiem sese in Tigrim effundit, & communi alveo in Persicum sinum evolvitur. Igitur Planities montibus Armeniæ circumvallata sita est in medio quatuor fluminum: hæc ex aquis illam irrigantibus & terræ meatus pervadentibus ad radices montium scaturiunt, ideoque extra hortum voluptatis dispescuntur; his denique ex

omni prorsus parte, ut instituti erat Moyses, natura situsque Paradisi voluptatis describitur.

Demonstratur etiam in hac sententia, quo pacto terra Haran & Chene sit finitima regioni Hedenis; nec ab ea procul distent Gozan, & Haran, & Resph; ut legimus Ezech. xxvii. 23. & Isaïæ xxxvi. 12. nam Haran & Chene spectant ad plagam australem Mesopotamiæ: Gozan ad regionem sitam in confiniis Armeniæ, & Mediæ: Resph in Thalassar: quæ loca omnia non procul à montibus Armeniæ distita sunt. Sed hæc quadrare etiam possunt sententiæ Huetii, & eorum qui Paradisum collocant in Mesopotamia, & in confluyente Euphratis.

Hæc tamen non plane esse certa constat. I. Ex tam variis opinionibus supra recensitis. II. Ex Patribus, qui locum Paradisi à cognitione hominum remotissimum esse tradunt: ita enim docent Tertullianus cap. 47. Apologetici, & S. P. Augustinus vi 111. de Gen. ad lit. cap. 7. III. Ex D. Thoma, cui subscribunt Greg. de Valentia, Delrius, Nat. Alexander, Juenin, &c. IV. Ex fluviis Phison, & Gehon, quos veteres tradiderunt esse Gangem & Nilum, ut sentit etiam lococit. Augustinus. V. Ex ratione; flumina enim complura, quorum antiqui Scriptores fontes commemorant, nunc in longe distitis regionibus erumpunt, ut Alpheus juxta Plinium, & Pausaniam. Experiamur nihilominus an superior sententia validum habeat adversus cæterarum argumenta præsidium.

Audiendus principio Cl. Episcopus Abrincensis, qui Paradisum consitum tenet ad fluvium, quem appellant Arabum, productum ex confluyente Tigridis & Euphratis, priusquam in mare Persicum se præcipitent. Quod demonstrat pluribus argumentis, quæ possunt ad hanc summam contrahi. I. Paradisum ad Orientem fuisse respectu Arabiæ, ubi Moyses creditur scripsisse Genesim, demonstrat hebræa vox מִקְדֵּם *Mikkedem*,

utrumque & tempus & locum significans, id est, *in principio, & ad Orientem.* Atque hoc postremo sensu aliis in locis usurpatur à Moysse. Est autem Arabia loco delineato ab Huetio occidentalis, & idcirco Paradisus consitus ad Orientem. II. Ea verba Gen. *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum*, significant quod fluvius ex Provincia Eden profluebat in Paradisum; quoniam tam latinum *egrediebatur*, quam grecum ἐκπορεύεται, hebræumque *צָרַע*

8.
Confirmatur.

9.
Hæc sententia non est certa.

10.
Objectiones.

cur

cursum fluentis indicant, non *fontem*; hic enim propriis vocabulis poterat declarari. III. Falluntur, qui putant fluvium egredientem de terra Heden dividi in quatuor magna fluentia; cum *capita* dicantur brachia, & rami confluentis ejusdem, & Phison quidem occidentalis, Gehon orientalis. Quod præter regionis positionem conjicitur ex eo quod Moyses primo Phison nominavit, nam alveus occidentalis est Arabiæ Petrææ magis proximus. Convenit & nomen Phison à פִּישוֹן *Pusc*, quod est circumfluere & augeri; item terra Havilah huic adjacens; aurumque Arabiæ, & pretiosi lapides Persici: tandem agrorum ubertas etiam à Curtio, cæterisque Topographis celebrata.

11. Sed facilis est ad hæc omnia responsio. *Solutiones.*

Ad primum enim concedimus hebraicam vocem *Mikkedem* significare sæpe numero plagam Orientalem: sed Armenia Arabiæ Petrææ Orientalis dicitur, quamquam vergens paululum ad Aquilonem; cum omnis regio Trans-euphrata ad Orientem sita dicatur. Præterea *Mikkedem* juxta literam potius significat à latere *Orientis*, quam in Oriente, ut cap. III. fatetur Huetius: id vero magis montibus Ararat collineat, quam confluenti Euphratis. Adde Gen. II. 8. *Mikkedem* omnium fere Versionum, præsertim Græcarum ac Latinarum testimonio vertendum esse à *principio*; cap. autem IV. 16. קְרָמֵר

Cbidmad, ad plagam Orientalem. Ad Orientem ergo habitavit profugus Cain; sed utrum ad Orientem confitus fuerit Paradisus, Scriptura non loquitur. Ad 2. dicimus in ipso loco voluptatis fuisse fontem uberrimis aquis profluentem, & his hortum fuisse irrigatum; aquam vero diversas Paradisi partes subiisse, atque ex ejus scatebris quatuor flumina promanasse: nam hæc duntaxat extra Paradisum dividi Scriptura testatur. Ille autem fons erit forte tempore diluvii deperditus; unde legimus, quod *egrediebatur*, tanquam de fluente à priori scaturigine jam divulso dum Moyses hæc literis consignaret. Atque ita cursum aquarum in Paradiso, atque ex his quatuor fluminum scaturiginem plano, obvioque sensu defendimus. Ad 3. nemo inficias ibit וְנָתַתְּ רוֹסָא *Rosc*, caput, aut *initium*, aut *primum* ac *præcipuum*, aut *eminentiam* quandam præsignare. Quomodo ergo Phison & Gehon, si brachia sunt & rivi unius confluentis, *capita* nuncupantur? Si diversa flumina sunt Tigris & Euphrates; quare non Phison,

& Gehon? Quatuor enim *capita* dicuntur, non duo. Adde olim Tigridem & Euphratem separatis alveis intervallo xxv. miliariorum in mare Persicum influisse, ideoque nec productum ab his confluentem. Neque obstant Huetiana conjectura: quippe Moyses undique Paradisum describit, & flumen magis remotum primo commemorat, postremo Euphratem, quasi ob oculos situm, notissimumque. Hinc cæterorum omnium cursum demonstrat: & de ultimo fluvio proximiori, ait tantummodo: *Quartus ipse est Euphrates*. Phasidem aquarum copia, & plurium fluminum vectigalibus tumidum exhibet nobis Cosmographia. Illi propterea convenit nomen פִּישוֹן *Physon*, & quod huic affine est,

Phasis, à radicali פָּשָׁא *Phasa*, *crecere*, & *augeri*. Colchidem auro, gemisque abundare scribunt Strabo, Plinius, & alii: & hanc esse terram Hevilath, docet Moullart Sanfon; cui libentissime subscribimus, inquit Lubin. Eam *Phasis* longa periodo circuit; quod asseritur cap. 2. v. 11. Genesis; nec potest convenire Phisoni Huetiano; qui, ut divellitur à Gehone, in sinum Persicum profluit. Terra denique magis est frugifera & ferax inter Tigrum & Euphratem, solo per venas aquarum refundante, quam inferiori ad mare Persicum regione: atque hoc asserit Curtius lib. v. Plinius xviii. 17. & Dionysius Periegetes apud Grotium in caput 11. Genes. Fuerit ergo Paradisus in Babylonia, ut scribit idem Grotius ad Ezechielis tertium ac vicesimum? Non minor est agrorum ubertas in Mesopotamia, ubi oves dicuntur bis parere. Postrema itaque ratio potest singulorum placitis accommodari.

Qui arbitrantur Paradisum fuisse confitum in India, his momentis ducuntur. 1. Inquiunt hanc regionem esse respectu universæ terræ Orientalem. 2. Ibidem optimum aurum adinveniri. 3. Phisonem præcipuum Paradisi fluvium omnium veterum testimonio esse Gangem.

12. Dicentes Paradisum in India.

At hæc sunt facilioris solutionis. Omnes quippe Provinciæ Palestinæ Orientales in sacris literis *Oriens* nuncupantur, Media, Arabia, Persis, Moab, &c. Vide Exech. xxv. 4. Esaia 11. 6. Matth. 11. 1. &c. Aurum tamen in magna copia nascitur apud Indos, scætet purissimum, atque uberrimum etiam in Colchide. Ganges nimis distat à Tigride, & Euphrate, ut possit effluere ex uno fonte, quantumvis explicato ac

13. Refutantur.

diffuso. Potuit ergo à Patribus appellari Phison propter aquarum ubertatem; quemadmodum Nilus Gehon, omnique aquarum ductus exundans, & agros mollitos, & oblimatos relinquens, Nilus dicitur. Vtrum appellativa nomina ista sunt, & Moyses propria conscripsit. Ita potuit Tigris ab aquarum gurgitibus nomen habere Pifitigridis, & Gihonis; quorum primum occurrit apud Curtium, alterum frequens est in Persica Historia: & tamen quatuor divisa capita fluminum Auctores collocantes Paradisum in India nequaquam denegant. Phison ergo & Gehon magna quaque flumina indiscriminatim possent appellari; licet proprie ille sit Phasis, iste autem Araxes.

14.
Constituent
es Paradi-
sum in Me-
sopotamia
redunduntur.

Constituentes Paradisum in Mesopotamia, aut citra Euphratem asserunt hanc regionem sitam esse ad Orientem Palestinæ, proximam Euphrati, ibique olim habuisse sedem posteros Adæ, eo enim illos trahebat amor natalis soli. At frustra istic quærent quatuor capita fluminum, etiam si daretur Phisonem & Gehon esse duo brachia Euphratis: quamvis in Mesopotamia duo possint designari Tigris ad Ortum, & Euphrates ad Meridiem, & Occidentem. At Patriarchæ tam Mesopotamiam, quam Assyriam, & Babyloniam incoluerunt: & verisimilius est omnes ab ingressu Eden fuisse prohibitos, antequam diluvio universali (ut contigisse arbitramur) dissiparetur. Cæterum Mesopotamia habet ad Aquilonem montes Armeniæ: eosque à longe spectare poterat Adam, si placeat hujus regionis fuisse colonum. Tantum itaque loco super vertex illorum montium characteres omnes Paradisi conveniunt: oriuntur ex eorum radicibus Phasis, Araxes, Tigris, & Euphrates: abluuntur ab his regiones notatæ à Moysè: sunt illic irrigui ac fertiles agri; nec deest loci sublimitas, quam exaggerant Patres, Basilii maxime, & Theophilus in II. ad Autolyicum.

15.
Propositio 3.
de ligno vitæ
& scientiæ.

PROPOSITIO III. Inter Paradisi arbores duæ præsertim considerandæ sunt, lignum vitæ, lignumque scientiæ boni & mali.

Probatio de
ligno vitæ.

Ita enim II. Genesios v. 9. Lignum vitæ dicitur usitatissima hebraica phrasi ad demonstrandum effectum, quoniam Dei instituto hominem integrum & in-

columnem conservabat. Legimus eodem sensu *verba vitæ* Joan. vi. 68. *Spiritus Sapientiæ* Esaia XI. 2. *Disciplinam patris* LIII. 5. & alia permulta. Largiebatur quippe hæc arbor *stabilitatem contra vetustatem*, ait S. P. de peccatorum meritis cap. 3. Disputant Interpretes num hæc vivifica arbor efficaciam reficiendi senectutem haberet naturaliter, an beneficio Creatoris. S. P. Augustinus lib. XIII. de Civit. Dei cap. 20. de primorum parentum immortalitate differens, *Qui status*, inquit, *eis de ligno vitæ, quod in medio Paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia præstatur*. Eadem repetit de peccatorum meritis cap. 21. & in VIII. de Gen. ad lit. cap. 5. Sunt nihilominus, qui hanc virtutem ligno vitæ naturalem fuisse defendunt, propterea quod cap. III. 22. dicitur Adam ejectum de Paradiso, ne comederet de ligno vitæ, & viveret in æternum. Pater Calmet opinatur mentem esse Augustini, quod virtus beneficiæ arbori indita ne mortalia corpora veterascerent, gratiæ deputeretur, eoquod Deo Creatori esset referenda; quod satis est, inquit, ut Augustinus supernaturalem judicaret. Sed certissima duo sunt: primum, immortalitatem primi hominis non fuisse illi naturaliter debitam; alterum, lignum vitæ non potuisse hominem præservare nisi ad determinatum tempus, si nullam virtutem habuit præter inditam ac naturalem. At de immortalitate primi hominis sequenti libro.

16.
Probatio de
ligno scientiæ.

Arbor scientiæ boni & mali appellata est, non quod ei inesset vis acuminis ingenique conferendi, ut vult Josephus lib. I. Antiquit. sed propter experientiæ consequentiam. Primus enim homo comedendo illius arboris fructum, *per experimentum pœnæ didicit, quid interesset inter obedientiæ bonum, & inobedienciæ malum*, ait S. P. cit. libro de Gen. ad lit. cap. 6. Fuit autem arbor hæc interdicta, *non quia ipsa erat malum, sed propter commendandum puræ & simplicis obedientiæ bonum, quæ magna virtus est rationalis creaturæ sub Creatore Domino constituta*: inquit idem Augustinus libri XIII. de Civit. Dei capite viceesimo. An fuerit arbor mali, an ficus, an cerasi incertum omnino est, nec in præsentiarum disquirendum.

CAPUT V.

Aspectabilem Mundum non esse Deo coaeternum, sed procreatum in tempore.

SUMMARIUM.

1. Status quaestionis.
 2. & 3. Probatur, non praeteriisse infinita durationis rerum creaturarum spatia, sed omnia fuisse à Deo condita in tempore.
 à num. 4. Usque ad 7. Respondetur ad argumenta contraria.
 à num. 8. Usque ad 10. Propugnatur, probabilis mundum, seu creaturam aliam non potuisse condi ab aeterno.
 11. & 12. Solvuntur objectiones.

1.
An mundus
coaeternus
Deo.

BREVES erimus in hac quaestione, cum illam etiam Philosophi ad sua jura transfulerint. Sempiternum mundum existimarunt Aristoteles & complures Platonici: sed jam conveniunt omnes, nec mundum, nec creaturam aliquam esse Deo coaeternam. Nonnulli tamen illud Divinae tribuunt virtuti, ut potuerit universum, saltem quoad permanentes substantias, ab aeterno producere. Habet ergo quaestio duas partes; una ad perfectam hujus Universi conditionem pertinet: altera ad possibilem.

2.
Propositio 1.
Deus omnia
in tempore
condidit.

PROPOSITIO I. Non praeterierunt infinita durationis rerum creaturarum spatia, ut quidam veteres Philosophi commenti sunt; sed omnia fuerunt à Deo condita in tempore.

Probatur ex
scriptura &
ratione.

Sacris literis ac ratione probatur. Erat enim Sapientia Patris *antequam terra fieret, & nondum erant abyssi, & jam concepta erat; necdum fontes aquarum eruperant, nec montes gravi mole constiterant*, ait Auctor Proverb. cap. VIII. 13. &c. Non sunt ergo creaturae Deo coaeternae: sed creatae in *Principio* temporis, ut habetur initio Geneseos.

Vox quippe Hebraica **בראשית** *Bere-scit* significat quaecumque temporis, aut loci, aut operis inchoationem: & durationis primordium Chaldaica **בְּקִרְמִין**

Bechadmin. Accedit definitio Lateran. Concilii sub Innocentio III. cap. 1. declarantis creaturam spiritualem & corpoream *ab initio temporis* esse conditam.

3.
Probatur ob-
servationi-
bus physicis
& moralibus.

Idem ostendunt physicae ac morales observationes. Physicae quidem: nam cum pluvia è montibus ac rupibus continue arenam glebasque corrodant, quas transferunt in planitiem, vel proximiora litora maris, atque, ut ait v. libro Luctretius,

*Pars etiam glebarum ad diluviem
revocatur,
Imbribus & ripas radentia flumina
rodunt;*

si mundus ab aeterno constitisset, neque imae darentur valles, neque juga & vertices montium; sed illae forent oppletae terrae lapillorumque congerie, hi vero aequati solo, & in planum redacti. Moralis autem conjectura haec est. Cum abhinc retro nondum sex annorum millia de excellenti rerum gestarum memoria supputare possint historiae; quis non hinc existimet mundum aliquando coepisse, nec longam esse ejus aetatem? Cur (inquit lib. 11. in somnium Scipionis Macrobius) per innumerabilem seriem saeculorum non fuerat cultus, nec quo utimur inventus literarum usus, quo solo memoriae fulcitur aeternitas? cur multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti aetate pervenit? Vide citati libri caput x. Recurrunt Adversarii ad rerum vicissitudines & commutationes; quas Macrobius ipse repetit ab igne, alii à diluviis, quae mundum labeactaverint, & vetera historiarum rerumque absumperint monumenta. At vicissitudines illae aut omnium plane hominum cladem exitiumque intulerunt; aut aliquorum tantummodo. Si universum humanum genus deletum est; quisnam praeteritam universorum cladem nuntiavit? Quodsi aliqua tantum nationes perierunt sive naufragio, sive incendio: jure petimus, cur servati ab interitu homines innumera praeteritorum saeculorum millia numerare non possint literis ac monumentis vetustissimis consignata, neque ante apparuerint artes, scientiae, bella, tantaque Philosophorum ac poetarum ingenia? Ergo initium mundi demonstrant sacrae literae, & physicae ac morales ratiocinationes.

RESPONSIONES AD OBJECTA.

Ducebantur gentiles Philosophi his argumentis. Si mundus non sit aeternus, duos execrabiles errores consequi necessum est, nempe Deum esse mutabilem, & ab actione in actionem transire,

4.
Objectiones.

fire, ceu mortalem: atque tempus factum fuisse in tempore, vel antequam tempus extiterit, cum sit una cum coelo generatum, ut inquit Plato. Præterea non potest in animum cadere, ut tanta, quæ mundum antecessit, æternitate Deus mundi creationem distulerit; ut enim arguit Proclus, cur Deus infinito tempore fuisset otiosus? num ignarus creationem futuram esse meliorem? At id quidem absurdum est. Si non ignarus: quare non prius est operatus? Denique: In anteriori æternitate Deus vel non fuit, vel dormiebat, vel vigilabat, vel horum neutrum. Primum est absurdum, est namque Deus sempiternus: secundum quoque nulla ratione fiat, quoniam æternus somnus non cadit in Deum. Si vigilabat, aut beatitudine fruebatur, aut non. Hoc postremum efficit ut Deus seipso beatus non sit, quod implicat. Quod si beatus erat & pulchre degebat avum, rerum novarum molitione delectari non debuit.

5.
Respon-
siones.

Ad primum itaque dicimus mutationem ejus esse, quod est in potentia; nam & Aristoteles definit motum *actum entis in potentia*. In Deum ergo nulla cadit mutatio, sed hæc est solius termini vel effectus: veluti cum per calorem solis aliqua corpora calefieri contingit, nulla in sole, vel calore ejus mutatio fit, quamvis immutetur res calefacta, inquit lib. 3. Introduct. cap. 6. Abaelardus. Purissimus quippe actus Deus est, nulla potentialitate permixtus. Neque enim humano more discurrendum est: Si æterna est operatio ex parte efficientis causæ, quare sempiternus non est effectus? id enim provenit ex ipsa causæ ac termini conditione. Nam illa nullo agit animi aut corporis motu, sed incommutabilis est, & stabili ratione operatur, & cum sit perfectissima, libertate carere non potest, quælibet autem mutatio non est sine corporis aut animi agitatione; neque summa libertas stat cum necessitate. Idcirco utrumque in sempiterna causa salvari debet, incommutabilitas absque transiitione de actu in actum, & indifferentia comparate ad terminum vel effectum. Hic natura sua mobilis est aut animo aut corpore, aut utroque; & consequenter nequit esse immutabilis & necessarius. Ad argumentum Aristotelis dicentis fieri non posse, ut mundus sit productus in tempore, nisi tempus præexistat, dicendum est mundum creatum in tempore, quatenus habuit initium propriæ durationis, & semper potuit excogitari aliquod antecedens momen-

tum, in quo non fuerit; quod verificari nequit de re sempiterna. Tempus enim, quod pendet à rerum corporali mutatione fuit una cum ipsis productum: neque potest rerum proprietates illarum conditionem præcedere.

Quod opponit Proclus facili responsione diluitur. Nulla quippe creatura existente, cujus mutabilibus motibus tempora peraguntur, tempora omnino esse non possunt. Legite Augustinum lib. xii. de Civit. Dei cap. 15. & xi. Confess. cap. 12. & 13. Ipse Plato in Timæo hæc de æternitate scripsit: *Dicimus de illa est, erat, & erit; sed illi revera solum esse competit. Fuisse vero & fore deinceps ad generationem tempore procedentem referre debemus.* Hæc Plato, aliaque ad rem nostram aptissima, quibus ostenditur Divinam substantiam neque seniore fieri, neque juniorem, nec fuisse, nec futuram esse, nec recipere eorum quidquam, quibus creata subjiciuntur, sed perseverare semper immutabiliter. Cum ergo non fuerit aliquid tempus priusquam Deus condidisset cælum & terram; cur dicitur per antea facta tempora ab opere cessasse? quid quæritur quid tunc faciebat? *Non erat tunc, ubi non erat tempus*, ait memorato loco Augustinus. Atque his Proclo, caterisque Platonice satisfactum iri confidimus.

6.
Obiectio
Procli & so-
lutio.

Consimile est argumentum ultimum verbis Plutarchi propositum: cui reponimus, Deum perpetuo vigilare, ac beatissimam vitam ducere, neque novam aliquam ex rerum creaturarum molitione percipere delectationem. *Fas non est credere* (ait S. Pater lib. xii. de Civit. Dei cap. 17.) *aliter Deum affici cum vacat, aliter cum operatur; quia nec affici dicendus est, tanquam in ejus natura fiat aliquid, quod non antea fuerit. Patitur quippe qui afficitur, & mutabile est omne quod aliquid patitur. Non igitur in ejus vacatione cogitetur ignavia, desidia, inertia, sicut nec in ejus opere labor, conatus, industria.*

7.
Argumentum
Plutarchi cum so-
lutione.

PROPOSITIO II. Videtur probabilior illorum sententia, qui arbitrantur mundum, seu creaturam aliam non potuisse condi ab æterno.

8.
Propositos.

In hac siquidem conspirant PP. contra Arium disputantes, hoc argumento probantes Divinitatem Verbi: Quod aliam non potuisse condi ab æterno. Neque nobis satisfaciunt quidam Scholastici reponentes, Patres adversus Arianos argumentari *de facto*: nam hæc responsio pluribus

Probatur
mundum vel
creaturam
aliam non
potuisse con-
di ab æterno.

bus momentis eliditur. Ac primo S. Athanasius in 2. contra hæreticos illos disputatione ait: *Tametsi Deus possit semper facere, at res creatas æternas esse, non potest: quippe ex non extantibus sunt, & non erant antequam fierent. Quæ autem non sunt antequam fiant, quinam poterant cum Deo, qui semper est, existere?* In quibus proculdubio Athanasius non de eo, quod re ipsa factum est, sed de eo, quod potest fieri, instituit disputationem. Neque de æternitate *participata* ac mutabili potest commode exponi; cum non semel doceat esse in tempore productum ita rei creatæ competere, ut ei nequaquam convenire possit semper fuisse. *Proprium est* (inquit Orat. III. contra Arianos) *creaturarum & operum non esse antequam fiant, & ex non extantibus subsistere.* Docet præterea in Epist. ad Africanos notas Divinitatis esse *vim creandi, æternitatem, & immutabilitatem: quas* (inquit) *creatura habere non possunt.* Quemadmodum ergo virtus creandi & immutabilitas nequeunt rebus creatis convenire, ita neque æternitas: ideoque æternitas illa *participata* commentum Scholasticum est, pugnans cum rerum creatarum natura; quarum proprium est fieri ex non extantibus, & consequenter non fuisse aliquando. Ad hæc: Methodius Martyr in libro contra Origenem ait: *Impossibile est id quod initio productionis est circumscriptum, ortus sui termino carere.* Methodius vero necessario intelligendus est de æternitate *participata*, quam mundo assignabat Origenes: ut demonstrat Petavius tom. I. Theolog. Dog. lib. III. cap. 6. ubi plura ad hanc rem satis idonea. Denique quomodo poterant Patres argumentari contra Arianos *de facto*, cum inter hæreticos illos plures fuerint, qui aliquas creaturas æternas assererent commenti ex Schola Platoniorum æones ac demiurgos?

9. Probatur 2. Neque ex sola oppugnatione hæresis Ariana veritas Propositionis monstratur, sed etiam ex confutatione dogmatum Aristotelis. Quomodo enim Lactantius lib. VII. de Vita beata cap. I. probat adversus hunc Philosophum Mundum non extitisse ab æterno? *Quia* (inquit) *quidquid est productum, necesse est aliquando habuisse principium: nec omnino quicquam potest esse, nisi coeperit.* Justinus pariter Confut. 31. idem demonstrat hoc argumento: *Omne quod fit, antequam fieret non erat: non igitur æternum, & principii expers tempus est.* At hæc adversus errores Phi-
R. P. Berti, Theol. Tom. II.

losophorum essent prorsus vana & futilia; si aliquid simul productum esset, & particeps æternitatis.

Advertenti ad rerum ideas magis magisque hæc veritas suadebitur. IO. Probatur 3. ex Ideis rerum. Idea creationis est, quod per illam res producantur ex nihilo: si ex nihilo, ex non extantibus: si ex non extantibus, necesse est, ut aliquando non fuerint: si hoc necessarium est; ergo repugnat res productas esse ab æterno. Atque ex hoc principio Patres Arianam hæresim vellicant, frangunt, evertunt. Idea temporis est, quod mutabilitate transcurrat, & sit mensura quædam vitæ & operationis creaturæ habentis prioris & posterioris discrimen: in sola enim veritate, quæ manet, præteritum aut futurum non invenitur. Vide S. P. Augustini Tractatum octavum & tricesimum in Joannem. At creatura nequit subsistere, nisi mutabiliter. Ergo durat in tempore habere potest extantiam. Idea denique creaturarum exhibet menti nostræ substantiam finitam, qua semper cogitari potest perfectior; alias non repugnaret creatura perfectissima atque infinita. Igitur data quacunque duratione rei ab alio productæ, necesse est ut alia semper major possibilis percipiatur, alioqui foret ipsa immutabilis Dei existentia. Posita autem creatura ab æterno, quænam diuturnior, ampliorque duratio percipi poterit? Sunt reliqua apud Philosophos perulgata.

AD EA, QUÆ OBJICIUNTUR,
RESPONSIO.

Sententiam oppositam quidam acerrime propugnant propter ea, quæ sequuntur, argumenta. Principio affirmant Dei æternitatem esse undequaque immutabilem, cum quantum spectat ad durationem & vitæ perennitatem, tum ad operationem ac perfectiones reliquas. Est enim interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. At creatura quæ ab æterno consisteret, foret quidem vitæ interminabilis, sed non haberet perfectissimam vitæ suæ possessionem, operatione nova præteritis succedente. Quare Philosophi, qui aut mundum, aut materiam fecerunt æternam, nequaquam Deum hæc existimarunt: quoniam aliud est per interminabilem duci vitam, quod mundo Plato tribuit; aliud interminabilis vitæ totam pariter complexam esse præsentiam: inquit Boetius de Conf. lib. v. Prosa 6. Igitur non implicat creaturam esse ab æterno; quoniam
L I

11. Objectiones.

niam istiusmodi aternitas, utpote mutationi obnoxia, non est Divinum illud attributum incommunicabile rei creatæ. Insuper: ex quo Deus habeat solus immortalitatem, ut in 1. ad Tim. scribit Apostolus, non consequitur rationalem animam non esse immortalem: sed duplex distinguenda immortalitas est, permanens & incommutabilis vita, Dei propria; & vita interminabilis spirituales substantiæ, quæ sua mutatione peragitur, cum possit scientia & charitate deficere atque proficere, necnon à primæ causæ voluntate arbitrioque dependeat. Pari jure videtur distinguenda duplex aternitas, prima, & secunda; sive participata, & tota simul existens. Deus præterea ab æterno erat omnipotens, & mundus ab æterno erat possibilis: nulla ergo emergit repugnantia, sive spectetur virtus causæ, sive conditio effectus, in creatione mundi ab æterno. Tandem si sol extitisset in aternitate, lucem perpetuo effudisset: aut si pes, semper potuisset imprimere vestigium in pulvere: & nihilocius distingueretur lux à sole, & vestigium à pede. Ita, &c.

12.
Solutions.

Resp. duplicem esse aternitatis characterem, unum quod careat principio & fine, alterum, qui ex priori consequitur, quod sit immutabilis: nam, ut scribit Plato in Timæo 2. *quod ortum non habet, & semper est, procul debet esse ab omni temporis vicissitudine.* Hujus rei & nos rationem protulimus; quoniam nisi detur primordium temporis, cogitari non potest initium durationis mutabilis. Igitur Philosophi, qui mundum constituebant sempiternum, etsi non ei tribuebant oretenus sublimiorem illam aternitatem, quæ nulla transitione peragitur, ut sapienter animadvertit Boetius, hanc tamen mundo tribuebant reipsa, & consequentiæ necessitate; merito refellendi, quia docebant quæ rationi quoque adversantur. Profecto immortalitas creaturarum non tollit essentiam, quam destruit aternitas: debent enim res creatæ fieri ex nihilo, atque ex non extantibus, ut demonstratum est supra. Neque tenetur Deus creaturam omnem redigere in nihilum, tametsi istud efficere possit: at debet quamlibet creatu-

ram principio producere ex nihilo, quoniam ratio creationis hoc postulat. Intelligimus etiam creaturam mutabiliter agere vitam, quamvis non moriatur, sicuti videmus hominem ambulare, etiamsi moveri persistat: at non percipitur initium mutabilis vitæ, nisi sit primordium alicujus temporis, quemadmodum non videmus inchoari ambulationem vel cursum, nisi intueamur principium motionis. Sunt enim tempus & vita rerum mutabilium prorsus synonyma, non minus ac deambulare & moveri. Duplicis ergo aternitatis distinctio comparari nequit cum duplici Immortalitate: qua de re vide superiorem de Angelis dissertationem capite tertio. Nec ad rem est exemplum solis, & pedis imprimentis vestigium, adhibitum à Platonis, ut refert S. P. Augustinus in x. de Civit. Dei cap. 3. Etenim tria possunt esse simul cum sua causa: proprietates quæ sunt veluti complementum substantiæ, ut lux est simul tempore cum sole: modificationes, quæ non sunt res per se subsistentes, neque, ut Philosophi loquuntur, absolutæ *entitates*, ut umbra corporis, splendor solis, excavatio pulveris premente pede, & denique simul sunt quæ eandem habent substantiam, & unum est principium alterius, sicut Divinæ Personæ. Cum itaque creatura neque sit Deo consubstantialis, neque proprietas aut modus Divinitatis, consequens est non potuisse produci ab æterno. Præclara est hac in parte doctrina Zachariæ Mytilenæi apud Petavium memorato capite vi. num. 6. Vide & Purchotium Exercit. Ontolog. disput. iv. sect. 2. quæst. 1. Ab æterno denique Deum esse omnipotentem, ac mundum possibilem nemo ignorat: ac potuit condi creatura quocunque momento distributive accepto; sed quocunque pro mundi productione designetur, debet ab aliis in infinitum anteverti, alias aternitas non esset infinita, & posset certis intervallis exhauriri & expleri. Atque idem dicendum est de potestate semper agendi in aternitate, quam appellant *à parte post*. Sed eam provinciam non suscepimus, ut de Philosophicis prolixè, & cumulate dicamus.

CAPUT VI.

Mundi natale ad æquinoctium vernali, non ad autumnum probabilius referri.

SUMMARIUM.

1. Status quæstionis.

à num. 2. Usque ad 6. Probatur, verno,

non autumnali tempore mundum à Deo fuisse conditum.

à num. 7. Usque ad 14. Enervantur opposita.

1.
An mundus
creatus in ve-
re vel autum-
no.

EGIMUS de mundi in tempore productione, & refutavimus veterem quorundam de ipsius æternitate commenta. Sequitur, ut inquiramus quo anni tempore Deus tam præclarum opus molitus sit, an incunte vere, an autumnus; nec enim de hyeme qui id sentiret repertus est hæcenus. Aestate mundum cœpisse existimantur Ægyptii, quorum opinionem propugnavit in Methodo demonstrationis temporum Gerardus Mercator: at nullum antiquiorem Patronum habet vel Judæorum, vel Christianorum, hæc Ægyptiorum opinio. Autumnus mundum creatum docuerunt Talmudistæ in Gemara Aboda, Rabbi Eliezer, Cabbalists, Lyranus in cap. vii. Gen. Tostatus q. xxi. & cap. xiv. Defensorii, Picus Mirandulanus, & post Adrianum Junium, & Scaligerum, Ulfersius, Vallemontius, Natalis Alexander, & recentiores Chronologi fere omnes; qui etiam mundi Natali plenis calculis diem assignant tertiam ac vicefimam Octobris anni Periodi Julianæ 710. In æquinoctio tamen verno productum mundum major pars Sanctorum Patrum affirmat, nec dissentiunt veteres Rabbinii, ex quibus R. Josua idem statuit. Theologi quoque innumeri idem traderunt, imo & Novatores hoc studiorum genere clari, Gerardus Vossius, Jacobus Cappellus, Eduardus Simsonius, alique innumeri. Veteres Historicos in hanc sententiam conspirasse liquet ex libro ii. Diodori Siculi; de aliis Scriptores Gentilitatis, videndus Rhodiginus l. p. variarum lectionum. Etiam Astrologi signa Zodiaci ab Ariete constantissime ordiuntur; & assentiuntur Poetæ, quorum inter Latinos clarissimus ii. Georgicon libro ait:

*Non alios prima nascentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim. Ver illud erat, ver magnus
agebat*

*Orbis, & hybernis parcebant flatibus
Euri.*

Ex quibus constat validiorem fore sententiam istam, si auctoritate pugnant
R. P. Berti Theol. Tom. II.

dum sit. Videamus ergo, num jure sit ab hodiernis temporum Censoribus repudiata.

PROPOSITIO. Verno tempore, non autumnali Deus mundum condidit.

Hæc thesis primo probatur ex eo, quod Gen. i. 11. Deus jussit germinare terram herbam virentem, & proferre ligna pomifera secundum genus suum. Atqui herba germinat verno tempore, & tunc plures plantæ fructus proferunt; cum autumnus nullæ germinant aut florescant, ac fruges & fructus omnes, die præsertim vigesima tertia Octobris, collecta sint. Videtur ergo Scripturæ magis consentaneum primordia mundi in verno tempore constituere. Atque argumentum istud non una ratione confirmatur. Prima est, quod si nulla arbor initio temporis germinasset, non tam pulchrum, & visui delectabile fuisset Paradisi, & vicinorum locorum spectaculum. Deinde multæ arbores, illæ nempe, quæ maturescunt vere aut æstate, aspectui primorum parentum se tanquam infructuosas ac steriles obtulissent: cumque post autumnum singulæ flores deperdant ac moriantur, plurimum Adam prius vidisset superveniente hyeme ariditatem, quam germen floremque. Præterea fuisset principium anni dum incipit dominari illuvies foli, cœli squalor, nox longior & atra, rerumque omnium interitus. Contra si mundi nativitas accidit verno tempore, conspexerunt Protoparentes in aliis plantis florum venustatem, in aliis ubertatem fructuum, in singulis fertam opimamque fecunditatem: exhibuerunt se Paradisi vicinæ florescentes simul & frugifera: apparuerunt fructus omnium arborum ante hyemem; & annus incœpit eo semestri, quo dies noctibus sunt longiores, regnumque obtinet splendor lucis, agrorum fertilitas, hortorum amœnitas, rerum omnium generatio, & conferta messis herbarum, florum, & fructuum.

Secundo probatur Sanctorum Patrum auctoritate. Inter quos Cyrillus Cæstach. xiv. ait: *Aprili enim mense instante jam ver est reliquum. Quod tempus*

L 1 a

2.
Propositio
verno tem-
pore.Probatur 1.
ex S. scriptu-
ra.3.
Probatur 2.
ex SS. Patribus.

pus est hic mensi apud Hebræos primus, in quo festum Paschæ prioris erat typicæ, nunc autem est veræ. Hoc tempus est creationis mundi; tunc enim dixit Deus, Producat terra herbam viventem. Ambros. lib. I. Hexam. cap. IV. In hoc ergo principio mensum cælum & terram fecit: quod inde mundi capi oportebat exordium, ubi erat oportuna omnibus verna temperies. Unde & anus mundi imaginem nascentis expressit, ut post bibernas glacies, atque biemales caligines, serior solito verni temporis splendor eluceat. Theodoretus quoque in Exodum q. LXXII. inquit: Eodem tempore Deus creaturas condidit: cui rei fidem facit arborum germinatio. Incipiente enim vere prata florere solent, segetes semina concipiunt, arbores fructum emittunt. Atque ut alios omittam Damasc. lib. II. de Fide Ortod. cap. VII. Per solem quatuor temporum versiones constituuntur: & prima quidem verna est: in ipsa enim Deus fecit universa. Vide ceteros Patres apud Salianum Annal. I. & Gerardum Vossium in Isagoge Chronolog. diff. II. cap. VII.

4.
Probatur 3.
ex conce-
ptione &
Passione
Christi.

Tertium argumentum suppeditat nobis conceptio & passio Christi. Ipse enim non incongrue naturam induit servilem, & Crucis patibulum subiit octavo Kalendas Aprilis, recurrente tempore, quo populum Israel liberavit de Ægypto: sed eo consilio Salvator mundi hæc omnia peregit, ut figuræ responderent rebus, & homo repararetur eodem tempore, quo fuerat plasmatus. Flocci faciunt argumentationem istam Recentiores, neque memorata die Christum cruci suffixum fateri volunt: sed alibi dabo operam, ut quisque percipiat etiam recentium miraculorum luce, quam immerito Patrum traditio observationibus Astronomicis fuerit explorata. Nunc missa de anno ac die Passionis Christi, & conceptionis perplexa disputatione, non homo quispiam negaturus est verno tempore Christum Redemptionis opus expleffe. At Patres eadem tempestate mundi ortum & reparationem statuerunt. Ut omnia (verba sunt Augustini qq. ex novo Testam. 54.) se voluntate Patris recte condidisse doceret, tunc voluit passione sua mundum redimere, & reformare, quando eum & creaverat, id est in æquinoctio, &c. Eadem docent Ambrosius & Cyrillus locis laudatis, atque serm. IX. de Passione Domini Magnus Leo.

5.
Probatur 4.

Argumentum IV. istud erit. Abjiciunt aliqui sententiam nostram, propterea quod Moyses omnium primus præcepit

ut Hebræi annum supputarent non à mense Tisri, qui ex parte respondet Septembri, ex parte autem Octobri, uti ad ea usque tempora consueverant; sed à mense Nisan, & ab ingressu solis in arietem, ut liberationis à servitute Ægypti consecraret memoriam. Atqui etiam priscorum Patriarcharum ætate annus à Nisan exordiebatur, & Moysi illud quoque consilium fuit, ut revolutiones annorum Gentium consuetudine permutatas revocaret ad veterem numerandi rationem. Perperam ergo sententiam nostram recentiores conantur refellere. Probatur minor: Genes. VIII. 13. & 14. legitur aquas diluvii imminutas super terram sexcentesimo primo anno vitæ Noe, primo mense, & egressum Noe de Arca mense secundo, septima & vicesima die mensis. Mensum vero secundum appellat Moyses non illum, qui ad Tisrim, sed qui ad Nisan consecuitur. Numerarunt ergo annum ab hoc tempore etiam veteres Patriarchæ. Quod autem mensum secundum verum, non autumnalem exhibeat nobis historia diluvii, coniecere possumus. I. Quod Columba detulit ad arcam ramum olivæ viventibus foliis. Et quamquam poterat Deus arborem oleæ servare, & hæc semper vireat, ut respondent Interpretes; videtur tamen illis verbis commonstrari ramusculum germenque tunc primo frondescens; unde à LXX. redditum est φύλλον ἐλαίας νέερος, nascentem oleæ festucam, & à Symmaco βάλανον, ramusculum pullulantem. Atque ramus ille à Columba delatus Patrum testimonio figurabat Dei gratiam, & prædicationem Evangelii, quæ etiam eodem tempore habuit institutionem. II. Cum Christus pro nobis sit crucifixus luna xv. mensis Nisan, & luna cum plenitudine luminis producta credatur, peracta erit passio Christi initio temporis, & resurrectio Iuna decimasextima, ascensio autem septima ac vicesima secundi mensis; sunt enim à Resurrectione ad Ascensionem numerandi dies quadraginta. Atque ita typus rei per omnia quadrabit: nam aquæ super terram penitus sunt imminutæ exordio anni; & Noe egressus est de arca mense secundo, die vicesima septima: atque ita immunitio aguarum perfectam mundi reparationem significat, & egressio Noe redditum Christi unde venerat. Si recentioribus fides est adhibenda, non imminutæ sunt aquæ nisi die 23. Octobris, neque Noe retulit de arca pedem ante diem duodevicesimam mensis Decembris. Qua ergo alimonia extra arcam ani-

animantia vixerunt, cum diluuium omnia disceperit, nec hyeme sit terra frugifera? Contra, si vere incunte aquæ imminuta dicantur, & post aquarum recessum Noe duobus fere mensibus fuit commoratus in arca; egredientibus non poterant deesse pasqua, nec hominibus necessaria corporis nutrimenta.

6. **Probatum 5.** Postremum argumentum sit: Quamvis geminum in sacris literis habeamus initium anni, à Nisan, & à Tisri, & illud sacrum, istud civile sit, ut Adversarii contendunt; mensum tamen unum ac simplex principium adinvenitur, atque, siue de sacris, siue de civilibus occurrat sermo, ubique menses numerantur à verno tempore. Ergo revera ab æquinoctio verno cujusque temporis principium initur. Ostenditur antecedens i. libro i. v. Regum cap. xxv. 8. dicitur Templum succensum anno decimo Sedechiæ, mense quinto: & Nabuchodonosorem obsedisse Jerusalem elapso anno, mense decimo. At Jerusalem obsidione vallata est mense Tabet, qui est decimus à verno æquinoctio, non ab Autumnali; templumque conflagravat mense Ab, qui est quintus post Nisan, non post Tisri, ut constat ex libro Seder Holam, cæterisque monumentis Hebraicis, auctore eodem Scaligero. Igitur in historiis quoque bellorum, urbisque direptione menses putantur à vere. Præterea Num. i. v. 1. iussit Dominus principio mensis secundi, numerari viros omnes ad militiam idoneos, quod sane non pertinet ad rem sacram, sed ad civilem ac militarem: & nihilominus mensis secundus intelligendus est Jiar proximus à Nisan, non Hesvar, qui secundus est autumnalis. Vide Ger. Vossium cap. 6. Simplex ergo initium cujusque mensis in Scripturis attenditur, quod nuper probatum ivimus.

SOLUTIO EORUM, QUÆ OBJICIUNTUR.

7. **Oppositio 1.** Opp. 1. cum Lyrano, & Abulensi. Exodi XII. 2. de Nisan legimus: *Mensis iste vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni.* Ergo ante exitum de Aegypto annus nunquam initium habuit à Nisan. Capite etiam XXI. 16. & XXXIV. 22. præcipitur Filiis Israel solemnitatem agere in exitu anni, quando redeunte anni tempore cuncta conduntur. Est ergo post collectionem omnium frugum statuendus dies mundi Natalis.

8. **Solutio.** Resp. nego consequentiam: cum enim Israëlitæ inter Aegyptios annum à Tisri inchoarent secuti Gentium consuetudinem: Moyses ad pristinam rationem sci- licet ad primum mensem verum revo-

cavit principium anni, ut duorum simul beneficiorum, creationis, & liberationis consecraretur memoria. Quod ex iisdem verbis haud obscure colligitur. Non enim ait duntaxat: *Mensis iste primus erit in mensibus anni*; sed *Mensis iste vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni*: scilicet, Aegyptiis initium anni est circa Autumni æquinoctium; cum Nilo in annum suum residente ad agrorum culturam se convertunt: at vobis principium anni est circa æquinoctium vernali, quando Deus vos condidit, & redemit: redite ad instituta majorum; ab hoc tempore in posterum menses annosque subducite. Ex- primit hunc sensum lectio eum hebraica, tum græca. Habet illa, **וְהָיָה לָכֵן רִשְׁוֹן בּוֹ** *Riscion bu, Initium ipse*, pro verbo substantivo *erit* substituto pronomine demonstrante non aliud esse principium anni: & Græca, *πρῶτος ὑμῶν ἐστίν*, *Primus est*, non *Primus erit*. Nec obstat locus alter cap. 23. & 34. nam Hebræis esse annum Georgicum, qui incipit à satione, & desinit in messe, quem admodum habent nationes reliquæ, nemo negat. Est utique, & illo utuntur maxime in annis Sabbaticis & Jubilæis; quoniam tunc Dominis in possessionem prædiorum inter sementem & messem est redeundum: unde & in contractibus hujus anni frequens est usus. Jure itaque hunc Moyses retinuit, meritoque reconditis frugibus festum tabernaculorum pro agendis Deo gratis fuit institutum. Verum hunc annum esse antiquiorem eo, qui orditur ab æquinoctio verno, quæ nobis argumentatio demonstrat? Etiam Aegyptii annum supputant, ut scribit lib. VII. cap. 3. Firmicus, ab Autumnali æquinoctio, & tamen certissimum est constituisse initium anni erumpente Nilo, & sole Leonem ingresso.

9. **Oppositio 2.** Opp. 2. cum Josepho Scaligero: ante Abrahami in Chananæam adventum anni ab autumnno numerabantur: primo quoniam Aegyptii non poterant nisi à gente Hebræorum, & filiis Noe mundi primordia cognoscere. Deinde quia diluuium desisse dicitur secundi mensis die vicesima septima: & Joseph in i. Antic. cap. iv. scribit numerari menses ab æquinoctio autumnali. Præterea Hieronymus in caput i. Ezech. ait, Octobrem esse primum mensem, & Januarium quartum apud omnes Orientales. Scripsit eadem Tullius in ii. de Nat. Deorum, & in i. Instit. cap. vii. Lactantius. Tandem in autumnno est hodierna

Judæorum *Te Kupba*, sive anni *resolutio*, & tunc illorum incipit Lectionarium.

10.
Solutio.

Resp. Noachidas, maxime posteritatis Chamī, à quo originem ducunt Aegyptii, veri Dei cultum deseruisse, nec multum de vera creationis historia, & initio temporum fuisse sollicitos, ideoque propter agriculturam, agrosque locandos annum Georgicum putavisse. Quem an Abrahamus inter Chaldæos observaverit, difficillimum est divinare. De mense postdiluviano secundo aliter sentimus, quam Scaliger: & quæ protulimus supra argumentatione quarta, à pluribus etiam Sectariis probantur, ut Mercero, Vossio, Cappello, Simfonio. Apud Orientales populos omnia suis commodis metientes primum mensem fuisse post collectionem frugum & formularia, recte scribit Hieronymus: sed constat hunc esse annum institutum ad civilem societatem, quoniam Aegyptii non in autumno mundi nativitatem statuebant, sed ineunte Canicula. Hac ratione expeditur verba Tullii, Josephi, & Lactantii: quamquam sunt Astronomici peritissimi, qui tradunt primum mensem Aegyptiorum Thoth anno primo Nabonassari coeptum die Februarii sexta ac vicefima. *Te Kupba* non est una, sed quadruplex: *Te Kupba Nisan*, cum sol ingreditur Arietem; *Te Kupba Tamuz* in principio Cancri; *Te Kupba Tisri* in Libra. *Te Kupba Tebet* initio Capricorni. Vide finem hujusce Capituli. Incipit Lectionarium Hebræorum in mense Tisri, quoniam Deut. xxxi. 11. præcipitur, ut lex legatur coram omni Israel in solemnitate Tabernaculorum.

11.
Oppositio 3.

Opp. 3. cum R. Eliezer, & Aria Montano: Deus mundum perfectum condidit, providitque statim mox exorituris animantibus. Mundum ergo creavit in autumno. Probatur consequentia ex eo, quod in autumno arbores fructus proferant; fructus vero durabiles sint ad hyemem proximam, & copiosam alimoniam possint suppeditare.

12.
Solutio.

Resp. nego consequentiam; ostendimus quippe argum. 1. verno tempore mundi perfectionem magis patefieri. Ad probationem dico pro vita animantium commodiorem esse veris tempestatem; dum germinant herbæ, pariunt jumenta, aves nidificant, florent arbores, atque generatio omnis instauratur. Pro nutrimento hominis satis erant fructus verni. Cui bono (inquit Vossius cap. v.) omnes fructus maturi, cum duo solum

essent homines? Imo repugnasset hoc naturæ, quia sic ex vernis & æstivis fructibus omnes fierent autumnales. Nam Deus tum naturam condidit, qualem deinceps voluit comparere. Hæc Vossius. Perfectissima fuit ergo rerum conditio, si arbores productæ sunt cum fructibus, prout exigebat anni tempus. Quis præterea Paradisum vidit unquam? Fortassis Eden bis in anno frugus fructusque ferebat, ut de India prodidit Plinius. Verisimile quippe est fuisse universorum hortorum uberrimum ac feracissimum.

Opp. ultimo cum Cabbalisticis. Mundum conditum in Autumno common-
strat Cabbala tam גַּמְטְרִיָּא *Gema-*

13.
Oppositio
ultima.

traija, numerice literas sacri textus expendens; quam *Temurà*, תְּמוּרָה,

quæ fit per literarum metathesim. Ultraque elicitur per verba initialia ex versu 1. Geneseos בְּרֵאשִׁית בְּרֵאשִׁית *Bere-scitib barà*, In principio creavit. En גַּמְטְרִיָּא *Gematraja*: הַשָּׁנָה נִכְרָא בְּרֵאשִׁית *Bere-scitib barà*, In principio anni à Septembri inchoati *Mundus* productus est. En תְּמוּרָה *Temurà*: כְּרֵאשִׁית תִּשְׂרִי, *In principio Tisri*. Inest primæ idem numerus literarum 1116: secundæ simplex earundem literarum transpositio.

Resp. Hæc, licet non invenisse adinventæ, nihil solidi percrepare. Ex anilibus Cabbalistarum fabulis derivarunt innumera errorum portenta; ut Aeones Gnosticorum, de quibus Irenæus lib. 1. cap. 13. & somnia Marci & Calorbasi apud Tertull. de Percriptionibus cap. 50. Quod nisi his acquiescant, dico in priori Cabbalæ exemplo neque autumnum, neque mensem Septembris ullaatenus apparere. In altero ex trajectis literis resultantæ, quod forte melius fieret nudo anagrammate בְּאֵתְרִי *Bâ Tisri*, in 1. Tisri, ponitur nomen mensis Chaldaicum, non Hebræum. Constat enim ex 111. Regum cap. vi. 1. & 38. & cap. vii. 2. mensem secundum, septimum, & octavum, quos Judæi avitis mensium nominibus antiquatis appellant, *Iar*, *Tisri*, *Hesvar* seu *Marchesuan*, primigenia lingua nuncupari *Zaus*, *Ethanim*, *Bul*, ut animadvertit magnus Norisius principio Operis de Annis ac Mensibus Macedonum. Ad intelligentiam eorum quæ dicta sunt subjicimus nomina Mensium, eorumque initia primo mundi anno correspondentia.

14.
Solutio.

HE.

HEBRAEORUM.		LATINORUM.		AEGYPTIORUM.			
I.	Nisan.	Martius	Aprilis.	21.	Mefori.	1.	Aries.
II.	Jiar.	Majus.		21.	Thoth.	30.	Aries.
III.	Sivan.	Junius.		20.	Paophi.	30.	Taurus.
IV.	Tamut.	Julius.		20.	Athyt.	29.	Gem.
V.	Ab.	Augustus.		19.	Choeac.	28.	Cancer.
VI.	Hillul.	September.		18.	Tybi.	26.	Leo.
VII.	Tifri.	October.		18.	Mechir.	25.	Virgo.
VIII.	Hefvar.	November.		17.	Phamemoth.	24.	Libra.
IX.	Cisleu.	December.		17.	Pharmuthi.	24.	Scorpius.
X.	Tebet.	Januarius.		16.	Pachon.	24.	Sagit.
XI.	Sebat.	Februarius.		15.	Payni.	25.	Capric.
XII.	Adar.	Martius.		17.	Epiphi.	25.	Aquar.
Quinque dies adjectitii.		Aprilis.		16. 17. 18. 19. 20. -- 25.			Pifces.

Fuit ergo primus Anni mensis Nisan, à cuius die vicesima prima originem ducit noster Aprilis, quando prima die Nisan sol constituitur in primo gradu

arietis, sicut fuit reapse in die natali hujus mundi; si productus est in æquinoctio verno, fuitque dies sæculi prior vicesima prima Martii.

CAPUT VII.

De Mundi ætate, & distributione omnis ævi.

SUMMARIUM.

- à num. 1. usque ad 4. Præmittuntur quædam asserta historica.
- à num. 5. usque ad 7. Agitur de Epochis.
- 8. Afferuntur notanda circa æram Dionysianam.
- 9. Fit illatio ex præmissis.

- 10. Habetur series omnium temporum, & signanter distributio Augustini.
- 11. Distributio ævi in VII. ætates.
- 12. Epochæ XII illustriores.
- 13. Alia calculatio additamentaria.

De mundi ætate & ævi distributione.

ILLI, qui in sacrarum Historiarum mare post nostra Theologica rudimenta vela dabunt, & si quid in hoc Opere ex Chronologorum disceptationibus occurret libenter sunt audituri, debent Mundi tempora in certas Epochas distribuere. Quas antequam proponam, præmittenda videntur quædam postulata, sive asserta historica; quibus, etsi non omnes præbent assensum, petimus tamen jure ac merito, ut vera censeantur propter certiores demonstrationes, & communiorem Eruditorum approbationem.

I. Fabulæ ægyptiorum non curanda.

I. Principio nos minime turbare debet fabulosa Aegyptiorum antiquitas, sed insistendum omnino est sacrorum librorum chronotaxi. Refellit ipsa mendaciorum discrepantia portentosus annorum numerus, aliis ab Osiride ad Alexandrum decem millia, aliis tria & viginti millia numerantibus, auctore libro Historiarum I. Diodoro. Præterea non una fuit apud Aegyptios annorum forma: sed fuerunt anni lunares unius mensis, duorum, trium, ut scribunt Plinius lib. VII. Censorinus de die Natali, & loco citato Diodorus. Anus quadrimestris à Pifone rege factus est: quare ait S. P. lib. XII. de Civit.

Dei cap. 10. 11. *Perhibentur Aegyptii quondam tam breves annos habuisse, ut quaternis mensibus finirentur.* Dynastias Manethos numeravit in prima classe XI. annorum 2277. in altera VIII. an. 2209. in tertia XII. an. 879. & comprehendunt singulæ annos 5365. Ab illo Julius Africanus, ab Africano exscriptit Eusebius. Sed harum Dynastiarum annos fuisse implicitos, cujusmodi sunt E. G. in Europa Imperatorum & Regum, ex eo liquet, quod Saites I. Dynastiæ XV. regnabat in Bucolicis, dum Menis regnum inivit in partibus Thebaidos. Sufakim quoque & Semendem fuisse Synchronos demonstrat in I. de idololatria Gentium Gerardus Vossius. Admittenda insuper est Dynastia Diospolitatorum, quæ floruit annis 1055. cepitque anno decimo Saitis, & consequenter est in aliis implicita. His ergo omnibus Dynastiis receptis, nullatenus quatitur sacrorum Bibliorum Chronologia.

II. Quoniam non omnes conveniunt an præferenda sit Chronotaxis Hebraica, an ea, quam exhibet Versio LXX. neutram damnando, priorem retinendam esse arbitramur. I. Quoniam S. P. Augustinus lib. xv. de Civit Dei cap. 13. magna

2. Retinenda est Chronotaxis Hebraica.

magna probabilitate docet discrimen illud tribuendum esse errori Scriptoris, qui de Bibliotheca Ptolomæi codicem describendum primus accepit. Neque enim credibile est, Judæos cujuslibet perverſitatis, atque malitiæ tantum potuisse, ut in Codicibus tam multis & tam late dispersis annorum seriem perverterent, nec LXX. illos memorabiles viros de invidenda gentibus veritate unum communicasse consilium. Irrepsit ergo diversitas illa numerorum in græca Biblia Amanuensium oſcitantia & incuria. II. Cuinam commodo Judæi in hanc rem conspirassent; si librorum suorum Chronologia demonstratur Messiam venisse circa annum Mundi 4000. quemadmodum venturum fuisse testatur majorum suorum traditio? Quis facile crediderit, Judæos omnes adversus impietatem suam voluisse mentiri? III. Romana Ecclesia, quæ in Martyrologio die 25. Decembris annos à Creatione Mundi juxta LXX. connumerat ut suam erga venerandam antiquitatem profiteatur reverentiam; in Vulgata tamen Tridentini & Summorum Pontificum definitionibus consecrata non græcam, sed hebraicam sequitur Chronologiam, demonstrans illam non esse profus rejectendam propter veterem consuetudinem, hanc tamen videri antiquiorem & probabiliorem. IV. Hebræi Codices perſcripti sunt integris vocibus numeralibus, non vero nudis literis notisque arithmeticis; ideoque in illos potuerunt hac in parte corruptelæ difficiliter irrepere. Salva ergo meliori sententia, nos istam cum doctissimis Chronologis Tirino, Petavio, Usserio, Scaligero, Calvisio, aliisque innumeris sequimur supputationem.

3.
Anni Patriarcharum non fuere breviores nostris.

III. Priorum Patriarcharum annos non fuisse breviores nostris firmissime tenendum est. Etenim in annis Noe Genes. vii. & viii. numerantur menses, & in mensibus dies. Atque si vera esset quorundam opinio decem primorum temporum annos fuisse æquales nostrorum uni, fieret consequens, Adamum genuisse tertium filium Seth anno ætatis suæ tertio decimo, & Cainam genuisse Malaleel anno septimo vitæ suæ; cum Genes. v. 3. scriptum sit Adam genuisse Sethum, cum vixisset centum triginta annis, & Cainan Malaleel, cum vixisset annis septuaginta. *Quis generat homo septennis?* inquit S. Pater xv. de Civit. Dei cap. 12. Neque incredibilis erit tanta longævitas, si animadvertamus fuisse illos Deo chariores, & usos cibis vim suam & integritatem retinentibus, non-

dum à Deo fata hominum natura ebrietatibus, & effrænatis profusisque libidinibus labefactata. Quærenti autem cur cœlibes vixerint, nec habentes propositum continentia ante annum septuagesimum filios non procreaverint, respondet Augustinus eodem libro cap. 15. aut tardiorem fuisse pubertatem, aut, quod magis credibile est, non omnes illorum filios commemorari, sed quos successione ordo posebat.

IV. Cum servata adhuc patrum longævitate, & Chronologia codicum Hebraicorum incertum sit, an Abraham fuerit natus anno Thare septuagesimo, qui erit M. 1948. & Per. Jul. 2056. an vero anno Patris cxxx. M. 2008. Per. Jul. 2718. videtur oportunius Epocham figere anno vocationis ipsius, scilicet M. 2083. P. Jul. 2793. ante Æ. V. 1921. Sciscitanti tamen quid nobis de natalitate Abraham probabilis videatur, respondemus cum viris doctissimis, natum anno Thare 130. quoniam Thare (Genes. xi. ult.) mortuus est in Haran anno ætatis suæ 205. & Abraham de Haran egressus est (cap. xi. 4.) cum annum ageret quintum ac septuagesimum, statim defuncto Patre. Ergo Thare genuit Abrahamum sexagesimo anno, ex quo cepit generare, id est, vitæ suæ tricelimo super centesimum Quare Abraham Genes. xi. 26. inter filios Thare priori loco commemoratus est ordine dignitatis, non temporis; ut Gen. x. 1. Sem inter filios Noe, tametsi fuerit tertius, & genitus duntaxat anno Patris 502.

V. A vocatione Abrahami, missis tricis de mora Hebræorum in Aegypto, progrediendum est ad Epocham legis Mosaicæ, quam laram arbitramur anno M. 2513. & Periodi Julianæ 3223. Liquet enim ex cap. Gen. xv. 13. Semen Abraham peregrinum fuisse in terra non sua annis cccc. sed Apostolus in 111. ad Galatas 16. 17. à promissione facta Abraham ad Legem enumerat annos ccccxxx. Promissionem accepisse Abraham, cum esset lxxv. annorum, id est, anno M. 2083. demonstrat cap. xii. Gen. v. 4. Quibus additis annis ccccxxx. pervenitur ad annum M. 2513. Itaque hoc anno promulgata est lex Hebræorum tertio mense, ex quo exierant de Aegypto.

VI. In posterioribus annis frequens est apud Historicos usus sæcularium Epocharum, trium præsertim, à Troja capta, ab institutione Olympiadum, ab Urbe condita. Trojam expugnatam ante Aeram Christianam an. 1184. docent Chronologi concordissime. Videndus Pagius disert. de Periodo Græ-

4.
De natalitate Abrahæ.

5.
De vocatione Abrahæ.

6.
Attendenda sæculares Epochæ.

CO-

co-Romana, Vallemont in Elem. Hist. lib. 1. cap. v. Bossuet in Comment. Epoch. v. Usserius Ann. Eccl. ad ann. P. J. 3530. Erit ergo Trojæ excidium signandum anno M. 2820. A Troja capta ad primam Olympiadem numerant omnes cum Eusebio lib. x. Præp. Evang. annos 408. Fuèrunt ergo institutæ Olympiades anno Mundi 3228. P. Jul. 3938. Romanam Urbem, ut scribit Fastorum Pater Onuphrius Ordinis nostri scriptor clarissimus, Fabius Pictor conditam tradidit in VII. Olymp. Varro Olympiadis VI. anno 3. Quamquam Fabii Pictoris sententia valde probabilis est, eique subscribit Usserius ad annum P. J. 3966. ne perturbetur universa Historia, sequimur exemplo Panvini, & cæterorum omnium Varronianam supputationem. Erit ergo nativitas Romæ anno Mundi 3250. numerando à Palilibus, id est, à die XXI. Aprilis. Atque ita Romulus urbis fundamenta posuit anno ab excidio Trojæ 430. ut communiter Scriptores tradunt, licet Messala Corvinus enumeret 433. Vellejus autem 437. At conditam anno 3. Olym. VI. cum ipse Vellejus affirmat, tum Eutropius, alique quamplurimi.

VII. Epochæ annorum Augusti, Herodis, necnon Consulum Romanorum, quæ differentibus de Annis Christi præmanibus habendæ sunt, in libris de Verbi Divini Incarnatione accuratius explicabuntur. Præmittimus modo Augustum natum anno U. C. 691. IV. Kal. Octobris mortuum an. 767. XIV. Kalendas Septembris: regni autem eius non unum assignari principium, sed multiplex, à nece Julii Cæsaris trucidati an. U. C. 710. à Triumviratu constituto an. 711. & ab Actiaca pugna debellatisque Antonio & Cleopatra, an. 723. Herodem vero obtinuisse regnum vertere anno U. 714. objisse ante 751. Fastos demum Consulares inchoatos ab anno U. C. 246. creatis primo Bruto & Collatino. Domini nostri nativitatem contigisse arbitramur cum Norisio, & aliis compluribus anno U. 749. atque ita assentimur Usserio, Cappello, Tirino, cæterisque recentioribus, Christum natum esse anno Mundi 4000. Quod præter ea, quæ dicturi sumus pertractantes de ipso Christi Natali, cohæret superioribus Epochis, & est juvanda memoriæ percommodum.

VIII. Verum juxta Aeram Dionysianam Christi Natalis dies illuxit labente anno U. C. 753. & Mundi 4004. juxta illos, qui Mundi initium statuunt die 23. Octobris, inchoato; vel decimo jam

R. P. Berti Theol. Tom. II.

mensē ad finem vergentē, in sententiā nostrā, quæ conditum tradidit verno tempore. Quorum mensum, ut Aera Vulgaris à quadrato numero exordiat, & quisque inoffenso pedē probatam doctissimorum virorum teneat Chronologiam, nulla habenda erit ratio. Primus ergo annus vulgaris Aerae est annus U. C. 754. Mundi 4004. P. J. 4714. & primus Olymp. 195. Consulatus Caji Cæsaris Augusti Filii, & Aemilii Paulli. A quo anno subducendam esse vulgarem Aeram evincit apertissime Diocletiana, sive Aera Martyrum, quæ cœpit anno Dionysianæ 284. Coss. Carino, & M. Aurelio Numeriano, & U. C. 1037. ut adversus Scaligerum & Cointium demonstrat Norisius in dissert. 2. Numm. Diocletiani & Licinii cap. 1. Cui eruditi omnes plenissimis calculis assentiuntur. Ergo verus Christi Natalis Aeram Vulgarē exacto quadrientio antevētit. Quapropter scite animadvertit Pagius in Apparatu Chronologico num. 138. distinguendum esse duplex Christi Natale, proprium scilicet, & Dionysianum. Itaque inchoantes annos Christi à Kalendis Januariis an. U. C. 754. de Natali Dionysiano loquemur. Dionysii quippe Aeram suadente Blondo Foroliviensi magna utilitate Eugenius IV. probavit, cum vetus consuetudo adscribendi in publicis monumentis solos annos Pontificum, non unam, neque perpetuam regulam constituēret, sed multiplicem ac variabilem. Nunc improbus studiosorum labor lucem attulit rebus Chronologicis clariorem: & Norisius primus omnium scripsit de Nummo Herodis Antipæ, ex quo manifestissimum fit Dionysium Exiguum serius, quam par erat, consignasse Christi nativitatem. De qua singuli propemodum Historici dissentiunt, ut demonstrat Vossius dissert. de annis Christi, & Vallemontius lib. 1. cap. 3. qui sere omnes recentent. Sed jam Dionysii Aera utimur necessario, quippe deflectere à semel recepta Epochā nihil est aliud, quam tricis universam historiam commiscere.

IX. His præmissis facile est omnem Mundi ætatem certas in partes distribuere: & potest unusquisque singulas pro arbitrio dispescere. Varro omne ævum in tres classes partitus est: Prima ab hominum principio ad cataclysmum priorem, quæ est incerti temporis: altera à cataclysmo ad primam Olympiadem, cujus finem tantum possumus comprehendere: Tertia initium ducit ab institutione Olympiadum. Poe-

M m

9.
Variā mutā
di ætate.

tæ metallorum nominibus omnis ævi partitionem fecerunt, auream, argenteam, æneam, & ferream ætatem commenti, fortassis ex libro Danielis. Thalmudistæ dividunt ævum in tres æquas partes duorum millenariorum, ut dicam proximo capite. S. P. Augustinus lib. XII. contra Faustum cap. VIII. sex Mundi ætates assignat, & illum sequuntur

Isidorus, & Beda. In septem dispeſcunt Damascenus, Joannes Lucidus, & Recentiores, Antonius Vitre, Ufferius, Alexander, Calmet, & alii. Dividit in partes denas Gerardus Vossius: In XII. Bossuet: In XIV. Vallemontius, sed duæ postremæ pertinent ad Historiam Gallorum. Amplectimur doctissimi Meldensium Episcopi partitionem.

SERIES OMNIUM TEMPORUM.

Distributio Augustini.

10. Series Temporum.	I. Mundi ætas ab Adamo usque ad Noe, an.	1056.
	II. A Noe usque ad Abraham, an.	952.
	III. Ab Abraham usque ad David, an.	911.
	IV. A Davide usque ad transmigrationem in Babiloniam, an.	479.
	V. Inde ad humilem adventum Domini, an.	606.
		4004.
VI. Quæ nunc agitur, donec Excelsus veniat ad judicium.		

Distributio Ævi in VII. Ætates.

11. Ævum in septem ætates distribuitur.	I. A creatione ad diluvium, ann.	1656.
	II. A diluvio ad vocationem Abrahæ, an.	426.
	III. A vocatione Abrahami usque ad legem.	430.
	IV. A lege lata ad Templum an.	479.
	V. A Templo ad finem captivitatis.	476.
	VI. A captivitate soluta ad Aeram Christianam,	537.
		4004.

Epochæ XII. illustriores.

12. Duodecim Epochæ illustriores.	I. Adami: Incipit anno P. J. 710. mense Martio, anno ante vulgarem Aeram 4004. anno Mundi primo.	AN.M. ANTE CHR.
	II. Diluvii: Incipit anno P. J. 2366. anno ante. Æ. V. 2348. Mundi 1656. mense secundo Jiar. anno.	1. — 4004.
	III. Abrahami, sive initi foederis: Incipit anno P. J. 2793. ante Æ. V. 1921. & à creatione Mundi 2083.	1656. — 2348.
	IV. Moysis, seu Legis scriptæ: Incipit anno Periodi Julianæ 3223. ante Æ. vulgarem 1491. Mundi 2513. mense tertio Sivan.	2083. — 1921.
	V. Expugnationis Trojæ: Incipit anno P. J. 3530. ante Æ. V. 1184. & ab Universi creatione 2820. anno 408. ante institutionem Olympiadum.	2513. — 1491.
	VI. Perfecti Templi: Incipit anno P. Julianæ 3710. ante Æ. V. 1005. Mundi vero 3000. mense octavo Bul, sive Hefuar.	2820. — 1184.
	VII. Urbis conditæ: Incipit an. P. J. 3960. ante Æ. V. 754. Mundi 3250. m. Aprili.	3000. — 1005.
	VIII. Cyri, sive Judæorum restitutionis: Incipit an. P. J. 4178. Mundi 3468. ante Christum 536. U. C. 218.	3250. — 754.
	IX. Devictæ Carthaginis: Incipit anno ab U. C. 552. ante Æ. Christ. 202. Per. J. 4512. & 3802. Orbis conditi.	3468. — 536.
	X. Natalis Christi Dionysiani: Incipit an. U. C. 754. Mundi 4004. P. Jul. 4714. anno 1. Olymp. 145. anno à Nativitate Christi quarto, Kalendis Januariis.	3802. — 202.
	XI. Constantini, sive Pacis Ecclesiæ: Incipit anno Ch. 312. Mundi autem 4316. P. Julianæ 5206.	4004. — 1.
	XII. Caroli Magni, sive foundationis novi Imperii: Incipit anno Æ. V. 800. Orbis conditi 4804. P. Jul. 5514.	4316. — 312.
	4804. — 800.	ANNI CHR.

Agi-

13.
Anni de
mundi ætate
transacta.

Agitur nunc annus Æ. V. 1739. Ab
Adami creatione 5743. A Diluvio 4087.
A vocatione Abraham 3660. A Lege
scripta 3230. Ab excidio Troadum 2923.
Ab institutis ludis Olympicis 2515. A
Templi ædificatione 2774. A condita

Urbe Roma 2493. A soluta Babylonica
captivitate 1743. A pace per Constan-
tinum restituta 1427. A fundatione no-
vi Imperii 939. Hactenus de mundi
ætate transacta.

CAPUT VIII.

De Mundi Conflagratione, atque mortalium omnium
interitu.

SUMMARIUM.

1. Status quæstionis;

2 & 3. Probatur, finem sæculi, consumma-
tionemque mundi ignorari à mortalibus.

à num. 24. Usque ad 8. Refutantur contraria
argumenta.

I.
De conflagratione
mundi, & in-
teritu mor-
taliū.

EXPLEBO jam cum libro expe-
ctationem quorundam, quibus li-
bido est exitum quoque temporum,
mundique finem cognoscendi. Hoc
unum compertum est, quod *adveniet
Dies Domini, in quo cæli magno impetu
transient, elementa calore solventur, ter-
ra autem, & quæ in ipsa sunt opera exu-
rentur*; ait 2. Ep. cap. III. 10. Beatus
Petrus. Quod innumera alia loca con-
firmant: unde S. Pater, *Tunc figura hu-
jus mundi* (inquit lib. xx. de Civit. Dei
cap. 16.) *mundanorum ignium conflagratione præteribit: sicut factum est
mundanarum aquarum inundatione dilu-
vii.* Nunc iudicii acta miq̄me sunt di-
squirenda, sed universaliter tantum ex-
trema mundi periodus: nam solam cor-
poralium rerum productionem, ævita-
temque capiunt libri hujus angustia.
De illa itaque exustione, mundique in-
teritu quatuor apud Scriptores discre-
pantia inter se placita offendimus. Ma-
thematici quidam futuram putant anno
magno, cum Sol, Luna, & sidera omnia
ad idem cæli signum remeabunt, ubi
principio simul fuerunt. Nonnulli arbi-
trantur perfectam redemptionem in me-
dio temporum, ideoque futurum mundi
interitum, juxta præcedentis capitis cal-
culos, octavo millenario exeunte. Pluri-
mi totam mundi ætatem ad 6000. an-
nos contrahendam esse scripserunt. Au-
gustinus, cui major Theologorum pars
assentitur, scite ac sapienter animad-
vertit, importune homines hac in quæ-
stione versari.

2.
Propositio.
non est ho-
minum scire
finem sæculi.

PROPOSITIO: Non est mortalium,
& res futuras ignorantium hominum
noscere finem sæculi, mundique con-
summationem.

Probatur.

Firmatur primum hæc assertio auctori-
tate Divina: quærentibus enim Discipu-
lis quando restituendum sit Regnum
Israel, à Domino Act. 1. 7. responsum
R. P. Berti Theol. Tom. II.

est: *Non est vestrum nosse tempora vel
momenta, quæ Pater posuit in sua po-
testate.* Quæ verba perpendens Augu-
stinus lib. xviii. de Civ. Dei cap. 53.
ait: *Hic quæri solet, quando istud erit?
Importune omnino. Si enim hoc nobis nosse
prodesset, à quo melius quam ab ipso ma-
gistro interrogantibus discipulis diceretur?
Non enim siluerunt inde apud eum,
sed à præsentate quæserunt dicentes, Do-
mine, si hoc in tempore representabis
regnum Israel? Et ille, Non est, in-
quit, vestrum nosse tempora, quæ Pater
posuit in sua potestate. Non utique illi
de hora, vel die; vel anno, sed de tem-
pore interrogaverant, quando illud ac-
cepere responsum. Frustratur igitur annos,
qui huic sæculo remanent computare ac de-
finire conantur, cum hoc scire non esse
nostrum ex ore veritatis audiamus.* Hanc
extremi temporis incertitudinem com-
monstrat similis Christi sententia Matth.
xxiv. 36. *De die autem illa & hora ne-
mo scit, neque Angeli cælorum, nisi
solus Pater.* Et Pauli in 1. ad Theſſalon.
cap. v. 2. 3. *Dies Domini, sicut fur in
nocte, ita veniet. Cum enim dixerint
pax, & securitas, tunc repentinus eis
superveniet interitus.* Legendus Venera-
bilis Beda de Ratione temporum cap. 66.
Anastasius Sinaites lib. vii. in Hexame-
ron, &c.

Præterea aliarum opinacionum con-
jecturas valde infirmas esse quisque non
expers rationis intelligit. Corruit pri-
ma, quoniam annum illum maximum
esse fictitium docent Astronomiæ peri-
tissimi. Deinde eo admissò, incertum
est quando futurus sit, supputante Ari-
starcho hujus anni magni vertentes an-
nos 2484. Arete Dyrrachino 5552. He-
raclito, & Lino 10800, existimantibus
aliis infinitum esse, nec unquam in se
reversurum, Auctore Cenſorino de die
natali cap. xviii. Rursus cum hujus

3.

Infirmas
aliarum opi-
nionum pa-
tescit.

anni summam hyemem fecerint cataclysmum universæ diluvionis, & postremam æstatem epyrosin, id est, incendium: cum diluvium contigerit anno à creatione Mundi 1656. necesse erat, ut pari annorum revolutione superadvenisset magna ætas: atque ita conflasset Orbis terrarum anno Mundi 3312. regnante Jerosolymis Manasse. Secunda opinio nititur quibusdam Scripturarum locis, ex quibus constat diem unam apud Deum computari eadem ratione ac mille annos, ut Psalm. 89. v. 4. & II. Petri cap. III. v. 8. unde inferunt, quod sicuti Deus perfecit Mundi creationem sex diebus, ita Mundus sex millenariis persistet. Verum, uti Beda observavit, videtur hæc sententia proditisse ex errore Millenariorum. Si enim quælibet dies hebdomadæ annis mille debet respondere; dies requiei septima erit septimum millenarium, in quo Sancti regnabunt in terris cum Christo. Quam opinionem libro III. pro mea virili oppugnavi, damnatque illam infallibilis Ecclesiæ auctoritas. Non tamen cum Millenariis sentit quisquis ad sextum millenarium Mundi vitam coarctat; dummodo in Sabbato non regnum Chiliastrarum excogitet, sed Beatorum requiem in cœlis: alioqui Patres innumeri, clarissimique Theologi forent hac hæresi commaculati. Beda tamen sententiam illam frivolam, hæreticamque compellat, & talem quoque existimat Genebrardus; quod falsum est, nisi accipiatur tantummodo de implicito Millenariorum errore. Ab eo certissime recessit S. Hieronymus, qui mundi ætatem annos 6000. finiit in Epist. ad Cyprianum, & in cap. IV. Micheæ; nec non Hilarius idem docens in cap. XVII. Matthæi. Horum vero argumentationibus cum debito honore respondendum est, mille annos in sacris literis demonstrare maximum numerum indefinite, ut citato libro III. probatum est. Atque hac etiam ratione opinio prædicta satis est explosa & rejecta. Nam qui Christum in medio temporum venisse putant pauci sunt, nec possunt in sectam coalescere: eorumque fundamentum evertitur quamfacillime. De illo infra. Igitur Divina Scriptura, Augustinus, & oppositarum rationum libratio evincunt non posse terminos temporis circumscribi. *Eant nunc* (inquit Vives in citatum caput 53. Augustini) *sive Mathematici, sive Divinaculi quilibet, & pavidæ plebeculæ, crassisque purpuratis admirabundis desinant tempora & articulos, quibus hic cursus rerum ordoque cessaturus est.*

CONTRARIA ARGUMENTA REFUTANTUR.

Opinantes mundum 6000. annis duraturum primo opponunt traditionem Eliæ Prophetæ in Thalmod lib. Sanhedrim cap. Helec: **באלפים ימות שתא : באלפים תהו באלפים תורה : אלפי שני עולמא : וחר חרב : המשיח** *Sex millia annorum mundus, ac postea interitus: duo millia inanitatis, duo millia legis, duo millia annorum Messie.* Addunt Cabbalisticæ animadversiones suas: in I. versu Bibliorum, & ultimo Paralip. haberi sexies **ס**, quæ nota est millenarii. R. Isaac observavit, quod diximus supra, sex diebus conditum esse mundum & unicum diem denotare annos mille. Eam ob rem ait septima die prohibitum esse servile opus, septimo anno requiem tam agro, quam cultori indictam, septimum Patriarcham fuisse à morte servatum, septimo mense arcam requievissse, septimo pariter die corruissse muros Jericho: hæc omnia ad demonstrandum quod millenarium septimum pertinet ad alium mundum. Affert glossam quamdam R. Salomonis eadem affirmantis lib. IV. cap. 20. Galatinus. Neque à superiori R. Isaac de sex diebus Geneleos observatione PP. abhorrent: eamque tradunt Lactantius Firmianus lib. VII. cap. 14. Justinus q. 71. Irenæus lib. V. adv. Hæres. cap. 28. & Hieronymus locis citatis. Denique diximus supra venisse Messiam circa annum Mundi 4000. quæ præcudubio chronotaxis traditioni *domus Eliæ* coherens est.

Quamquam vero non possumus aperte hanc opinionem falsitatis arguere, cum nondum 6000. hujus mundi præterierint anni; nequeunt hæc omnia nobis extrema temporum manifestare. Itaque illam in sua probabilitate relinquimus cum Augustino XX. de Civit. Dei cap. 7. & Leonardo Coquæo doctissimo ejusdem Operis Interprete: sed nullatenus assertum nostrum flaccescit. Traditio libri Sanhedrim non est Eliæ ex Thebis Arabum, ut visum Stratonico Cumano Episcopo apud Sixtum Senensem lib. 2. Bibliothecæ, sed Rabbini Cabbalici ejusdem nominis, qui floruit anno à restituto secundo Templo 154. ut observavit Genebrardus initio Chroniconum, Vossius disp. XVIII. Th. 6. & Justus Venturinus Abbas Camaldulensis in Florentina Academia Professor Theologicorum Dagmatum in Decif. dub. in Gen. pap. 7. Prior hujus traditionis ratio

4.
Obiectio
cum solutione.5.
Ut probabile
relinquitur
mundum
6000. annis
duraturum.

gio petita ex Psalmo 89. superius explosa est, cum mille anni ponantur pro annis omnibus hujus sæculi, ut *perfecto numero notetur ipsa temporis plenitudo*, ait Augustinus de Civit. Dei libro nuper laudato. Deinde eodem Psalmo comparantur mille anni non solum diei hesternæ, sed etiam vigiliæ noctis. Est autem vigilia trium horarum spatium, ut in versum quintum ejusdem Psalmi scribunt ipsemet Augustinus, Hieronymus, & Beda. Erat ergo ætas mundi si ita nugari fas est, non 6000. annorum, sed 24000. cum numerentur in diebus creationis vigiliæ xxiv. Præterea non est idem annorum intervallum ab Adam ad Legem, & inde ad Christum, sed illud comprehendit annos 2513. istud an. 1491. aut si nomine Legis accipiantur fœdus initum, primum est annorum 2083. alterum 1921. Atque ita divinare non possumus, an dies Messia futuri sint pares diebus Legis. Neque sex primi Patriarchæ æquis annis vixerunt: sed Adam 930. Seth 912. Enos 905. Cainam 910. Malalael 895. & Jared 962. Ergo neque paria erunt decantata sex millenaria. Lactantius videtur cum Millenariis sentire. Liber quæstionum non est Justini: atque in hujus, aliorumque Græcorum sententia, qui sequuntur Chronologiam lxx. sunt anni illi 6000. à pluribus sæculis transacti. Hieronymus Comment. in Psalm. 89. Augustino consentit comparans mille annos non solum uni diei, verum etiam uni vigiliæ noctis. Ex præmissa demum Chronologia de futuris annis non possumus judicare: jam enim anni Christianæ Aetæ superant tempora legis Mosaicæ, & hæc præcedentibus sæculis non æquantur.

6. An à Christo usque ad finem mundi 4000. anni.
A Christo ad mundi finem numerandos esse annos 4000. probant ex Oratione Habacuc cap. III. v. 2. *Domine opus tuum, in medio annorum vivifica illud, &c.* Philippus Venuti Cortonensis in III. Georgicorum Virgilio, & Cornelius à Lapide Comment. in Habacuc scribunt etiam Virgilium eandem mundi ætatem indicavisse, dum ait:

Mox tamen ardentem accingar dicere pugnas

Cæsaris: Et nomen fama tot ferre per annos

Titboni prima quot abest ab origine Cæsaris:

Ubi Poeta optat nomen Augusti, quo imperante Dei Filius factus est homo,

celebratum iri, usque ad finem sæculi per tot annos, quot aberat ab origine solis, ita ut Cæsar Augustus regnaverit media mundi hujus ætate.

Dictum supra hanc opinionem fundamento destitui, faciliusque dilabi. Et quidem verba Habacuc lxx. reddiderunt *7. Refellitur opinio.*
ἐν μέσῳ δύο ἑσῶν ἡνωθῆναι, In medio duorum animalium cognosceris; vel ob mysterium Nativitatis Christi, qui apparuit inter duo Testamenta, vel ob transfigurationem in medio Moysis, & Eliæ, vel ob mortem crucis in medio Latronum. Legite Augustinum lib. xviii. de Civit. Dei cap. 32. & Hieronymum in Habacuc. Ex Hebræorum consuetudine & phrasi verba illa **בקרר שנים**

Bebereu Scianim, In medio annorum, idem valent, ac *interea temporis*, videlicet, in tribulationibus paullo antea prædictis. Præterea literaliter Habacuc exponendus est de captivitate Hebræorum. Incœpit hæc anno M. 3398. perduravit annis 70, scilicet, usque ad annum 3468. Ergo medium annorum erit annus 3433. cum cœpit à Deo puniri Babyloniorum idololatria; nam anno 3435. Nabuchodonosor jam à Deo percussus agebat vitam more bestiarum. Tunc vero respirare Judæos, reviviscere, & ad spem erigi.

8. Virgiliana carmina nec ad faciendam fidem idonea sunt, nec forte à laudatis Commentatoribus recte exposita. Augustus ex Octavia gente Veliterna testamento avunculi fuit in familiam Cæsarium cooptatus. Hæc à Julio Aenæ filio, Julius à Priamo, Priamus à Laomedonte originem habere dicuntur. Laomedontis Tithonique idem genus est à Dardano filio Jovis, & Electræ. Verisimilius est igitur Maronem eo loco nec verbum de Mundi longævitate proferre: atque affirmare tantum, fore celebrandam memoriam Augusti æque, ac genus nomenque Jovis; à quo erat familia Julia, & dignitas & Cæsarium. Atque hæc de rerum aspectabili principio, ætate; atque interitu: de quo alter Latinorum Poeta in I. Metamorph.

Esse quoque in fati reminiscitur, asfore tempus,

Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli

Ardeat, Et mundi moles operosa laboret.

